

Putování mezi Úhlavou a Úslavou

povídání o místní krajině
plné obrázků a úkolů

Lenka Prunerová
Jan Hibler

Putování mezi Úhlavou a Úslavou

povídání o místní krajině plné obrázků a úkolů

Úvodní list pro žáky

Jmenuji se:

.....

Jsem ze školy:

.....

Fotografie nebo obrázek mého oblíbeného místa:

Proč mám tohle místo nejraději:

.....

.....

Milý čtenáři,

přijmi pozvání k putování krajinou mezi řekami Úhlavou a Úslavou. Tato pestrá krajina se nachází jižně od města Plzně a nabízí spoustu inspirace, je dobrou učebnicí přírodovědy a vlastivědy. Poznej blízkou krajinu a její stavební kameny a obyvatele, sleduj její proměny v čase. Čeká tě čtení o místech, která člověk osídlil již před mnoha lety a nesmazatelně otiskl do krajiny svou stopu. Zároveň tě kniha zavede do lesů, kde se setkáš se zajímavými rostlinami a živočichy, kteří ti umožní pohled do přírodních koutů.

V každé kapitole tě čeká průvodce. Během čtení ti pomůže zamyslet se nad tím, co jsi právě přečetl a pomocí jednoduchých otázek zjistí, co jsi se v textu dozvěděl. Odpověz prosím, jak nejlépe dovedeš. Žába se tě zeptá, jak pozorně jsi četl povídání o zvířatech a rostlinách, zvědavá koza zjistí, co si pamatuješ o lidech, kteří v krajině žijí. Čáp vzlétne nad krajinu a spolu se podíváte, jak dnešní krajina vypadá a jak se dál vyvíjí.

Na konci každé kapitoly najdeš pracovní úkoly. Splněním těchto úkolů můžeš prohloubit své znalosti o místní krajině. Při hledání řešení budeš muset většinou vyjít ven a seznámit se s okolím svého domova, zeptat se svých kamarádů a příbuzných, hledat v knihách nebo na internetových stránkách. Na stránkách www.cestykrajinou.cz tě čekají další pracovní listy s mapami a obrázky.

Přejeme ti dobrodružnou pouť krajinou!

Lenka a Honza

Obsah

Přírodní tvář krajiny	5
Využívání krajiny v minulosti	5
Povrch místní krajiny	8
Voda v krajině	11
Krajina a její rostliny a živočichové	15
Ochrana přírody	23
Lidé v krajině	29
Osídlení krajiny	29
Obživa místních obyvatel	35
Historické proměny krajiny	40
Život mezi řekami	45
Krajina dneška	48
Vybavení obcí	48
Čas proměn	51
Místní občanská společnost	56
Obživa v současnosti	60
Dnešní tvář krajiny	64

Přírodní tvář krajiny

Využívání krajiny v minulosti

Kdybychom se vrátili do daleké minulosti, zhruba o deset tisíc let nazpět, našli bychom mezi Úhlavou a Úslavou hluboký a těžko prostupný les s různověkými habry, lípami, duby, výš na svazích kopců buky. V lesnaté krajině představovaly toky řek a jejich nejbližší okolí jednu z mála možností, kudy se člověk mohl pohybovat krajinou. Nejprve jí procházel a lovem nebo sběrem si opatroval svou potravu, teprve později, asi sedm tisíc let blíž k současnosti, zůstával déle na jednom místě a začal obdělávat půdu. Činností člověka a jeho usazením na vybraném místě vznikaly první osady. V jejich nejbližším okolí člověk kácel stromy. Dřevo využíval ke stavbě svých obydlí, k topení, a v krajině tak vznikalo bezlesí. Člověk postupně začal obhospodařovat větší a rozlehlejší části krajiny. Lidské osídlení se často šířilo právě podél toků, kde byl porost prostupnější. Především pastva dobytka, hlavně ovcí a koz, a postupné kácení lesa za účelem získání zemědělských ploch prudce měnily tvář krajiny. Souvislý lesní porost se proměnil v mozaiku luk, pastvin, trvalých sídlišť a zbytkových lesů. Změnu ve využívání krajiny také přinesla dovednost vypěstovat nadbytek. Okolo 10. století před naším letopočtem ukládali lidé například zbylé obilí do zásobních jam. Obilí již zpracovávali pomocí jednoduchých mlýnků. V 6. století před naším letopočtem se člověku dařilo lépe využívat přírodní zdroje, to znamená lépe obhospodařovat půdu, získávat a zpracovávat kromě dřeva a kamenů také další suroviny, jako je železo a zlato.

K čemu lidé používali dřevo pokácených stromů?

Podoba současné krajiny po dlouhá staletí spočívala na základech vzniklých ve středověku. Místní obyvatelé se zabývali zemědělstvím, takže bychom zde již tehdy našli hlavně pole a louky. Vypadaly však jinak než dnes. Políčka za chalupami, která živila jednotlivé rodiny, byla malá a úzká. Pole, která patřila klášterům (například v Nepomuku, Chotěšově) a šlechtě (například Šternberkům, kteří sídlili na hradu Zelená Hora), byla větší, s nepravidelnými okraji. Jednotlivá pole byla ohraničena ovocnými stromy, kamennými mezemi a cestami vedoucími do vesnic a statků. Místa, která se nedala orat, protože byla buď příliš mokrá, nebo kamenitá, se nechávala ladem, takže i uprostřed pole bychom mohli vidět malé remízky, tůňky i skalky. Větší plochy, které se nedaly orat a nemohly na nich být pěstovány plodiny, využívali lidé jako louky a pastviny. Louky tvořily hlavně zamokřené pozemky v údolích podél potoků, pastviny pak byly především na prudších svazích včetně mnoha vrchů (Buková hora) i svahů nad potoky. Místa byly zakládány i rozsáhlejší sady ovocných stromů. Vesnice vznikaly, až na výjimky, nad údolními toků, podél vody byly však časté malé skupinky stavení s mlýny, pilami a hamry.

V minulosti lidé využívali les nejen jako zdroj dřeva, ale taky jako plochu k pasení dobytka. Takové lesy se například nacházely na území dnešní přírodní rezervace Zlín.

Pastevní les

Pastevní les se využíval k pasení dobytka, především prasat a krav, ale také ovcí a koní. Byl typický řídkým porostem, velkým rozstupem stromů, mezi kterými rostla tráva. V letních měsících les poskytoval dobytku stín i zdroj potravy, trávy a žaludů. Tyto lesy vznikaly těžbou vybraných stromů v původním porostu, ale také setím žaludů nebo vysazením dubových sazenic na loukách a pastvinách. Tento způsob hospodaření vedl při dlouhodobém pasení k pozvolnému prořídnutí lesa, protože dobytek vypásl podrost a mladší stromky.

K čemu byly využívány pastevní lesy?

Rozloha lesů se během staletí významným způsobem měnila. Například ve středověku, kdy se dřevo ve velké míře využívalo jako stavební materiál a topivo, měly lesy ve srovnání s dneškem menší rozlohu.

Člověk ke své činnosti dodnes využívá celou řadu přírodních zdrojů. To zanechává na tváři krajiny výrazné stopy. Skladba lesů se proměnila, nejvíce jsou zastoupeny smrky, které rychle rostou a jsou těženy pro dřevo. Člověk také intenzivně využíval a stále využívá sílu vody jako zdroj energie pro pohon mlýnských kol, dnes turbín pro výrobu elektrické energie. Ve snaze krotit vodní živel dochází k úpravě koryt toků. Také těžba kamene výrazně mění původní vzhled krajiny. Jako příklad jmenujme lomy u Štěnovic a Štěnovického nebo Nebílovského Borku, lom v Letkově. Lidé dokázali v těchto místech vyhloubit a odvézt velké množství hornin. Některé z lomů jsou již opuštěné, postupně zarůstají a staly se domovem zajímavých druhů živočichů a rostlin, příroda opět přebírá vládu nad pozměněnou krajinou.

Lom u Štěnovického Borku

Po konci druhé světové války došlo k zásadnímu obratu ve způsobu hospodaření v krajině. Krajina byla intenzivně využívána k zemědělské činnosti. Pole měla být všude, kde to bylo jen trochu možné, byly rozorány meze i cesty, zamokřené části pozemků byly vysoušeny a vznikla velká pole. Tato pole byla obdělávána velkými stroji, pasoucí se dobytek byl přemístěn k chovu do velkých zemědělských areálů. K hospodaření byla v hojné míře využívána různá hnojiva, a to většinou bez ohledu na jejich dopady na životní prostředí.

Zachovalá krajina směrem na jih od Plzně je již od minulosti využívána k chataření. Páteční odjezd na chatu, kde zejména lidé z měst tráví svůj víkend, je typický pro celou Českou republiku. Svůj vliv na oblibu chataření měla i prvorepubliková vlna trampingu se sruby a chatovými osadami skrytými v lesích. V padesátých letech dvacátého století, kdy se vylidnilo pohraničí, bylo snadné získat chalupu v opuštěných vesnicích. Nové chaty se začaly v sedmdesátých letech stavět také v zázemí měst. Rozsáhlé chatové oblasti se nacházejí například v údolí řeky Úhlavy u Předenic a Čizic, v údolí Úslavy u Štáhlavic.

Pracovní úkoly

Projdi se obcí a jejím okolím. Sbírej listy stromů, které na své procházce potkáš.

- Nasbírané listy vylisuj a nalep.
- Pojmenuj druhy stromů.
- Červeně zakroužkuj ty druhy, které převládaly v lesích dřív, a zeleně, které rostou v dnešních lesních porostech.

Sepiš, k čemu naši předkové využívali dřevo vytěžených stromů. Poté napiš, k čemu využíváme dřevo dnes. V čem zůstalo využití dřeva stejné a v čem se liší?

Nachází se v blízkosti obce, ve které žiješ, chatová kolonie? Zkus o ní zjistit několik informací.

Místo:

Přibližný počet chat:

Kdy byla založena:

Povrch místní krajiny

Krajina mezi Úslavou a Úhlavou je tvořena převážně pahorkatinou s průměrnou nadmořskou výškou okolo 450 m n. m., která se směrem na sever svažuje. Údolí Úslavy i Úhlavy jsou spíše mělká, s malým spádem a s dobře vyvinutými terasami z nahromaděných hornin. Úslava má údolí užší a ostřeji zaříznuté, na Blovicku vytváří výrazné říční zákruty, takzvané meandry. Především Úhlava má zachovalou údolní nivu, mezi Dolní Lukavicí a Lišicemi s četnými tůňmi a mrtvými rameny.

Povrch krajiny mezi Úhlavou a Úslavou je součástí Radyňské vrchoviny. Je tvořen směrem od jihu Kamýckou vrchovinou a Blovickou pahorkatinou, ty na severu území přecházejí ve Štěnovickou vrchovinu. Radyňská vrchovina má průměrnou nadmořskou výšku okolo 465 m n. m., je tvořena starohorními horninami a představuje část rozvodí mezi Úhlavou a Úslavou.

Tato vrchovina je poměrně plochá, ve vrcholových oblastech se nacházejí zbytky zarovnaných povrchů s buližníkovými sukly, jako je například Čertovo břemeno. Čertovo břemeno je zalesněný skalní hřeben ve výšce 534 m n. m. V blovickém muzeu jsou uloženy bronzové předměty z jámy na temeni skály a nálezy ze slovanských hrobů v jižním svahu hřebene, které svědčí o starém osídlení tohoto místa.

Napiš geomorfologické celky (vrchoviny, pahorkatiny), které se nacházejí na jižním Plzeňsku.

Buližník

Buližník je vžitě označení křemitých hornin českých starohor. Jsou usazeného původu, šedé až černé barvy, velmi odolné vůči zvětrávání. Pro jeho tvrdost jej někdy používali pravěcí lidé místo pazourků. Buližník byl těžen jako stavební kámen a pro výrobu šterku. Ještě donedávna používali také zlatníci opracované tmavé valounky buližníku jako takzvaný prubířský kámen k posuzování ryzosti zlata.

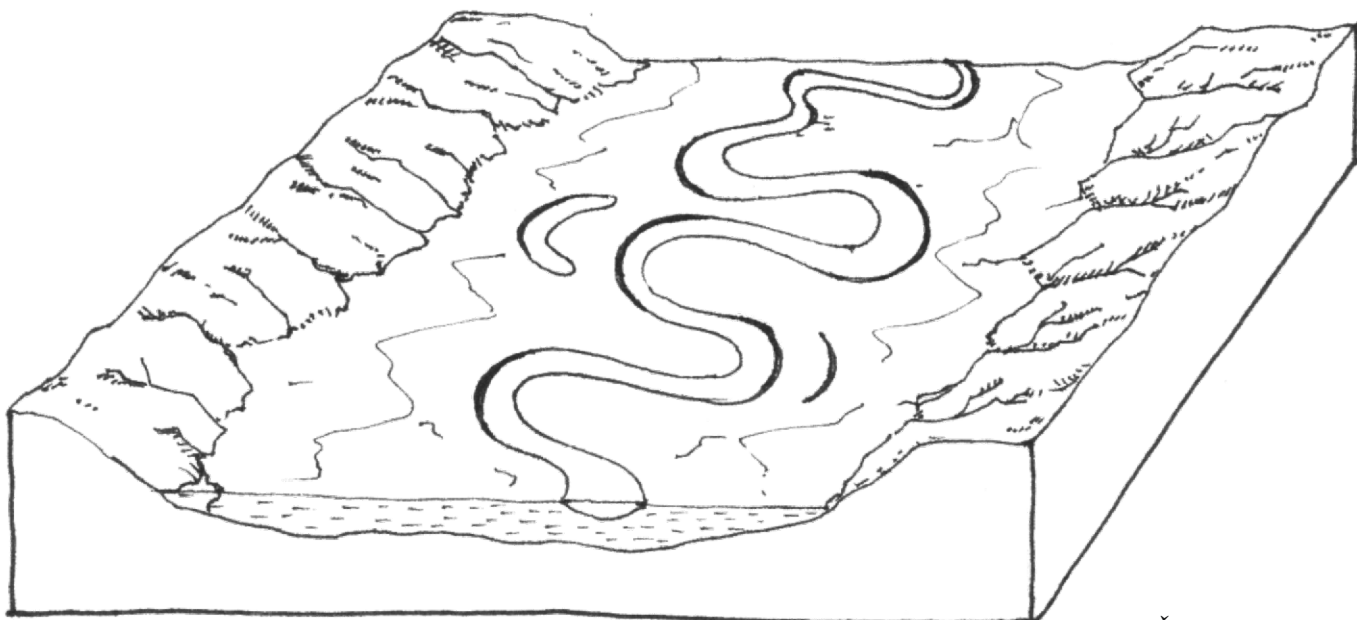
Mezi významné vrcholy v krajině mezi Úhlavou a Úslavou patří Kamýcká skála, Farská skála a Knížská skála, jedná se většinou o skalnaté buližníkové hřbítky. Významnou krajinnou dominantu představuje vrch Jezevčí skála mezi Letinami a Chocenicemi, vrch je nazýván také hora Bzí nebo Žižkova skála, dosahuje výšky 609 m n. m. V pozdní době kamenné sloužil jako výšinné sídliště, na jihozápadní straně najdeme zbytky opevňujících valů. Pamětní deska severovýchodně pod vrcholem připomíná shromáždění husitského lidu z okolí v roce 1419.

Půdní povrch většiny území na jižním Plzeňsku představují hnědozemě. Území patří do mírné klimatické oblasti, průměrné roční teploty se pohybují mezi 6 až 8 °C. Nejvyšší teplota byla naměřena u Nepomuka 39 °C

Buližníkový suk u Letin

a nejnižší – 27 °C na více místech na dně údolí. Roční srážky zde dosahují 500 až 700 mm. Místní krajina je pokryta lesem na méně než třetině rozlohy, což je pod celorepublikovým průměrem. Důvodem je poměrně husté osídlení a intenzivní zemědělské využití krajiny. V 19. století byla plocha lesa nejmenší. Původní listnaté lesy byly v této době nahrazeny z velké části uměle vysazenými borovicovými a smrkovými monokulturami, aby byl les lépe hospodářsky využit. V neposlední řadě je významným krajinným prvkem na území mezi Úhlovou a Úslavou člověk, nalezneme zde jedno z nejintenzivnějších osídlení již od pravěku. Když se podíváme na krajinu z ptáčích perspektivy, spatříme mozaiku polí s remízky a ploškami lesa, tato mozaika je protkaná sítí cest a silnic a patrnými liniemi říčních toků.

Řez říční krajinou

Rozhledna Kožich

Tato rozhledna se tyčí na vrchu stejného jména nad osadou Libákovice. Původní rozhledna zde stávala již od konce devatenáctého století. Za dobrého počasí se můžeme těšit z krásného výhledu do krajiny. Z vrcholu vidíme hrad Radyni, zámek Zelená Hora nad Nepomukem, přehlédneme okolí Přeštic, vrcholky Brd i Šumavy. Nedaleko rozhledny, na úpatí Kožichu, se nachází bulžnickový skalní hřbet Čertovo břemeno, který se v terénu projevuje vystupujícími skalkami částečně narušenými těžbou.

Rozhledna Kožich

Pracovní úkoly

Vyhledej mapu svého okolí (nejlépe turistická mapa v měřítku 1: 50 000 nebo využij map na internetu) a zapiš –

Název obce, ve které žiješ:

Nejbližší vrchol a jeho nadmořskou výšku:

Jméno řeky nebo potoka, který obcí protéká:

Co tě ještě zaujalo:

Sleduj počasí v místě svého bydliště. Do tabulky v pracovním listu, který najdeš na www.cestykrajinou.cz zaznamenej příslušné údaje.

Vydej se na procházku do okolí svého domova na nějakou vyhlídku. Pokus se jednoduše nakreslit, co vidíš. S pomocí mapy pojmenuj místa, která jsou z vyhlídky vidět. Své pozorování zaznamenej do výkresu.

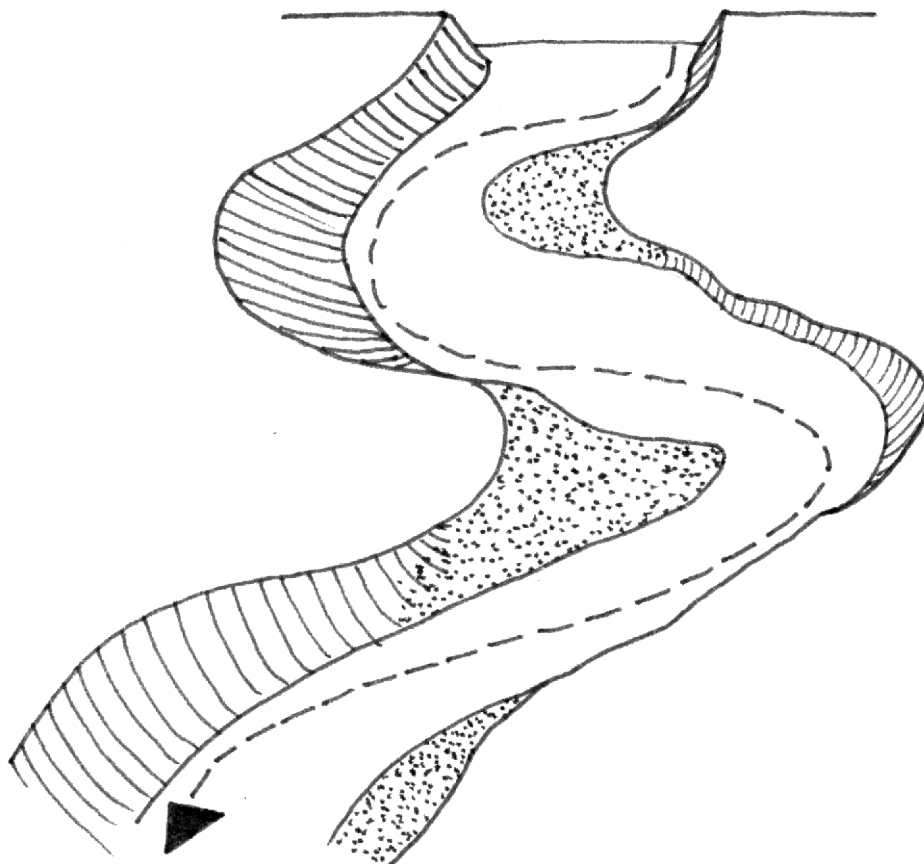
Voda v krajině

Voda je důležitým prvkem krajiny. V krajině pozorujeme vodu tekoucí, stojatou, voda je obsažena v podobě páry ve vzduchu, v zimě se nachází také v pevném skupenství v podobě ledu a sněhu. Velké množství vody se vyskytuje také hluboko pod zemí, v místech, která jsou našim očím skryta. Voda svou silou dokáže modelovat tvář krajiny, je poslem a jejím prostřednictvím se šíří různé látky, je životním prostředím četných druhů živočichů a rostlin. Vodu nalezneme ve všech částech přírody, protože je nezbytnou podmínkou pro život všech organismů. Také lidská činnost je závislá na přísunu vody. Využíváme ji prostřednictvím veřejných vodovodů v domácnostech, v obcích například pro hašení požárů, v zemědělství a rybnářství, při průmyslové činnosti, ale také k rekreaci.

V jakých skupenstvích se můžeme setkat s vodou v krajině?

Významným krajinným prvkem na území jižně od Plzně jsou řeky Úhlava a Úslava. Řeky plní v krajině celou řadu důležitých funkcí. Vodní toky odvádějí vodu z horských oblastí až do nížin. Řeky v horách a vrchovinách vymílají hluboká údolí, nížiny zanášejí nejrůznějšími naplaveninami z horních částí povodí. Podoba toků se od jejich pramene až po ústí mění ve tvaru koryta, členitosti a sklonu dna, v proudění vody. Díky tomu nabízí velmi rozmanité životní podmínky pro rostliny a živočichy, ať už žijí přímo ve vodě, nebo v bezprostředním okolí toku.

Říční koryto se zákrutami

Tekoucí voda zároveň umožňuje organismům šíření krajinou, můžeme ji připodobnit ke stezce, po které se mohou snadno pohybovat. Podél řek je tradičně soustředěn celý život. Lidé jejich vodu využívají k celé řadě činností, jako jsou doprava, vaření, chlazení nebo ohřívání, jako rozpouštědlo. Například Úhlava zásobuje Plzeň pitnou vodou již od roku 1889.

Zákruty řeky Úhlavy

K čemu využívají lidé vodu z řek?

Krajina jižního Plzeňska nevyniká rozlehlými plochami rybníků, vodních nádrží nebo přírodních jezer. Přesto mají stojaté vodní plochy v krajině svůj nezastupitelný význam z hlediska její stability a pestrosti. Plzeňsko je spojeno s počátky rybníkářství, například na panství nepomuckého kláštera byly rybníky zakládány už ve 12. až 14. století. Tyto rybníky se ovšem většinou nedochovaly. Příkladem dodnes existujícího rybníka je Merklínský rybník, který byl založen kolem roku 1500 rytířem Vilémem z Chřínova za účelem chovu ryb a s tím spojeným výdělkem. Rybníky ovšem vznikaly také z jiných důvodů, vypouštěná voda sloužila jako pohon kolům venkovských mlýnů a malých železářských hutí, továren zpracovávajících železnou rudu, a i hamrů. Na začátku 19. století byl založen rybník Lopata pod zámek Kozel jako zdroj vody pro již zaniklou huť hraběte Kristiána z Valdštejna nebo Sedlecké rybníky u Starého Plzeňce poblíž valdštejnských železáren. Největší vodní plochu Blovicka představuje Vejsovský rybník na Chocenickém potoce. Významnou vodní plochou je také Starý rybník u Starého Plzeňce, který je stejnojmennou přírodní památkou s porostem leknínu bílého. Z plošně významných rybníků stojí také za zmínku rybníky se společnou hrází, a to Žinkovský a Labuť na řece Úslavě.

Díky pozůstatkům lidské činnosti najdeme stojaté vodní plochy také v menších zatopených žulových lomech mezi Štěnovicemi a Čížicemi. Oproti tekoucím vodám má ekosystém stojatých vod (zvláště u větších ploch) uzavřený koloběh živin a výměna látek s okolím je méně významná.

Napiš jména velkých rybníků z území jižního Plzeňska.

Svůj význam pro pestrost krajiny a druhů v ní žijících mají také drobné plochy, které jsou zatopeny především v obdobích silných dešťů nebo při jarním tání sněhu. Představují útočiště pro rozmanité živočišné druhy. Příkladem takového místa je bývalá cihelna Blovice, kde se v zatopených plochách různé velikosti vyskytuje vzácná kuňka žlutobřichá. Shora je maskovaná šedozelenou barvou, zespodu, jak název napovídá, ji zdobí žluté břicho s černými skvrnami. Potravu této chráněné žáby tvoří především komáří larvy, červi a další drobní živočichové. Podobně kuňku najdeme také v bývalé pískovně u Přeštic, kde v tamním borovém mlází roste plavuň vidlačka a plavuň pučivá. Také zatopené kaluže lesních a polních cest nabízí životní prostředí různým obojživelníkům a hmyzu. V krajině jižního Plzeňska nalezneme také mokřady. Tyto mokřady patří ke krajinným prvkům, které jsou nezbytnou součástí oběhu vody v přírodě. Vzácné slatiniště můžeme objevit nedaleko obce Zemětice nebo v přírodní rezervaci Polánecký mokřad.

Velké množství vody se v krajině shromažďuje v podzemí. Zdroje podzemních vod obohacují také srážky a vsakování z povrchových toků. Zásoby vody se nachází mezi vrstvami hornin v puklinách a průlinách, výskyt vody je ovlivněn střídáním propustných a nepropustných horninových vrstev.

Na jižním Plzeňsku najdeme poměrně málo pramenů. Stav podzemních vod je sledován u pramene ve Vodním Újezdu. V Letinech uvidíme vydatnější vývěr pramenů s vyšším obsahem minerálů, který se nachází pod Vintířovou kapličkou. V blízkosti byly založeny lázně a také díky zachovalému a čistému životnímu prostředí byl tento pramen v minulosti využíván k lázeňské péči. K procedurám byla používána také slatina z nedalekého rašeliniště nebo odvar z mladých smrkových výhonků z místních lesů.

Lázně v Letinech

Jak se jmenuje obec na jižním Plzeňsku, kde byly v blízkosti léčivého pramene založeny lázně?

Voda se vyskytuje ve všech složkách krajiny. V krajině plní voda roli rozpouštědla a roznašeče. V okamžiku, kdy se do vody dostane látka rozpustná ve vodě, je jisté, že se prostřednictvím vody dostane do živých organismů i půdy. Tímto způsobem se v krajině šíří také škodlivé látky, které člověk používá například v zemědělství k hubení plevelů, a dochází tak k zamoření celých ekosystémů a ohrožení živočichů a rostlin. Proto je třeba dbát na čistotu vody, která je nezbytnou složkou našeho životního prostředí.

Pracovní úkoly

Do obrázku „Oběh vody v krajině“ (na www.cestykrajinou.cz) dopiš pojmy.

Nachází se v okolí tvého bydliště nějaká studánka nebo pramen? Navštiv toto místo, případně jej vyfoť a zjisti o něm bližší informace.

Do obrázku říčního koryta od pramene k ústí (na www.cestykrajinou.cz) doplň pojmenování jeho jednotlivých částí nebo názvy živočichů a rostlin.

Krajina a její rostliny a živočichové

Krajina jižního Plzeňska je pestrá, na území vymezeném řekou Úhlavou a Úslavou najdeme pozůstatky míst člověkem méně dotčených až po území, která člověk svojí činností významně ovlivnil. Na všech těchto místech můžeme pozorovat četné druhy rostlin a živočichů. Některé druhy najdeme jen v těch nejčistších koutech přírody, některé se přizpůsobily novým podmínkám a spojily svůj výskyt s přítomností člověka.

Ekosystém

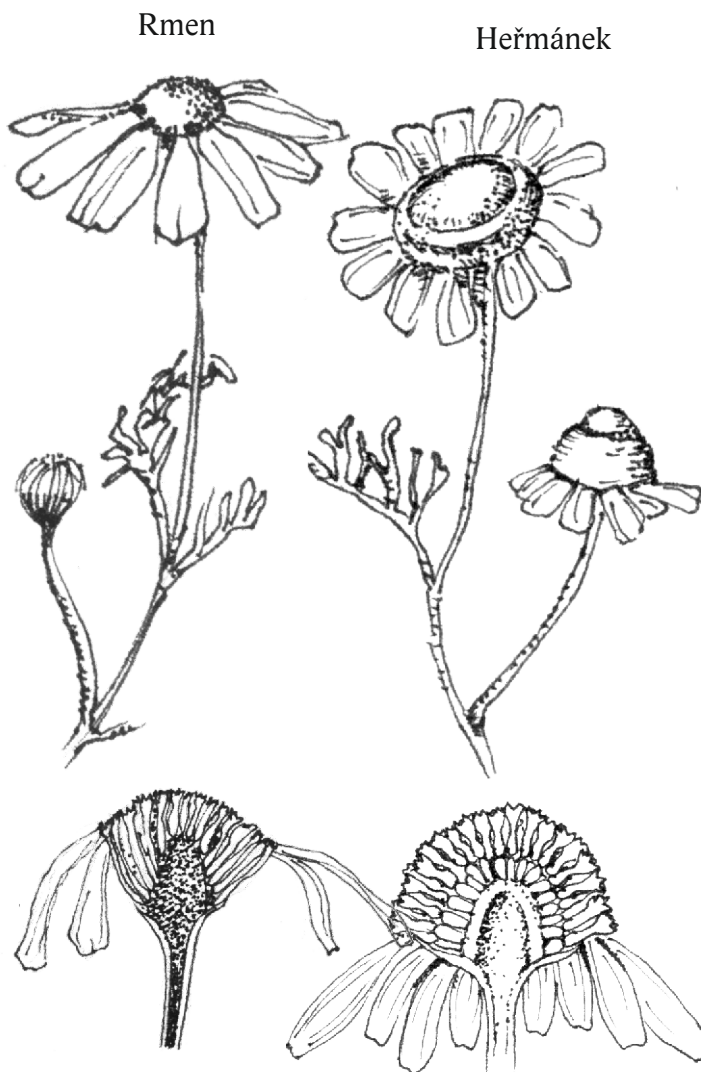
Ekosystém je soustava živých (tráva) a neživých (horniny) složek životního prostředí, jež jsou navzájem spojeny výměnou látek (tráva získává z půdy minerály rozpuštěné ve vodě), tokem energie a předáváním informací a které se vzájemně ovlivňují a vyvíjejí v určitém prostoru (louka) a čase. Ekosystémy můžeme rozdělit na dva typy: přirozený a umělý. Přirozený ekosystém je charakteristický jen malými nebo žádnými zásahy člověka. V naší přírodě se s ním ale moc nesetkáme. Příkladem takového ekosystému může být zákrut řeky Úhlavy u Předenic. Umělý systém je dnes převažujícím typem ekosystému a vznikl zásahem člověka. Příkladem jsou pole, louky, zahrady, rybníky nebo soustava lomů u Štěnovic.

Lužní les v okolí Úslavy

Více než polovinu území jižního Plzeňska zaujímá zemědělská půda. V zemědělské krajině se setkáme s ekosystémem polí, luk a pastvin. Jedná se o prostředí, které svou činností vytvořil a udržuje člověk. Pole představují velké plochy oseté jednou rostlinou. Takový ekosystém je velmi náchylný na prudké změny. Na největší ploše rostou obiloviny, což jsou vyšlechtěné jednoleté či dvouleté trávy z čeledi lipnicovitých, které se pěstují pro škrobnaté obilky už přes deset tisíc let.

Dalšími hojně pěstovanými plodinami na našich polích jsou kukuřice, brambory a řepa. Většina plodin má cizokrajný původ. Kromě pěstovaných plodin najdeme na poli rostliny zemědělců méně vítané, a to jsou plevely. Většinou jsou plevely vázány na pěstovanou plodinu. Příkladem plevelů jsou mák vlčí, hlaváček letní, hrachor hlíznatý, srpek obecný, rozrazil rolní nebo penízeček porostlý. Změny ve způsobech hospodaření (nadměrné používání hnojiv a pesticidů, velkých strojů) způsobily, že z některých obvyklých plevelů se pomalu stávají vzácné druhy. Příkladem jsou koukol polní nebo chrpa polní. Na okrajích polí i cest potkáme také dvě obvyklé rostliny, které lze snadno zaměnit.

Zatímco heřmánek pravý je hojně využívaná léčivá rostlina, rmen polní nám užitek nepřináší. Na rozloze a uspořádání polí a luk v dnešní krajině se stále odráží významný zásah člověka z minulosti, takzvané scelování pozemků. Postupně jsou opět v krajině vysazovány remízy, rozsáhlá pole jsou dělena do menších ploch, a tak se krajina velkých lánů pomalu navrácí k mozaikovitě podobě, která je pro druhovou pestrost příznivější. Člověk tím zároveň přispívá ke snižování eroze – odnosu půdy z polí větrem nebo deštěm.

Rostliny a eroze

Erozi ovlivní i druh rostliny, který se na konkrétním místě pěstuje. Čím rostou plodiny hustěji, tím více jejich kořeny zpevňují půdu, a tím menší šanci má dešťová voda nebo vítr zeminu odnést. Nejvíce proti erozi tedy působí tráva na loukách a pastvinách. Z polních plodin jsou nejlepší pícniny, o něco horší obiloviny či řepka. Nejmenší protierozní schopnost mají plodiny, které se sejí či sází do širokých řádek – kukuřice, brambory nebo cukrová řepa. Ty by nikdy neměly být pěstovány na svazích, kudy voda teče nejrychleji a s největší silou a dokáže odnést nejvíce úrodné půdy.

Na polích žije sice málo druhů zvířat (například je to méně různých druhů savců), každý druh má ovšem ve srovnání s lesem či řekou větší počet jedinců (například je na poli vysoký počet myši). Během roku jsou obyvatelé polí nuceni se vyrovnat s náhlou změnou svých životních podmínek v době sklizně, kdy přichází o svůj úkryt a významný zdroj potravy. Na polích najdeme hraboše, na loukách hnízdí moták pochop, potravu zde hledá i ropucha obecná. V obilí loví poštolka obecná nebo sovy, například dnes velmi vzácná sova pálená. Svým zpěvem o sobě dává vědět skřivan polní.

Louky jsou většinou ekosystémy člověkem vytvořené, a proto je jejich existence úzce svázána s jeho činností. Původně se louky nacházely jen v údolích řek, na svazích a hřebenech hor. Teprve s šířením zemědělství se v krajině rozšiřovala jejich plocha. Louky jsou typické porostem travin a bylin, obvykle na nich nerostou dřeviny. Zemědělci sečou louky většinou jednou až dvakrát do roka. Pokud jsou obhospodařovány pasením, říkáme jim pastviny. Pokud by byly obhospodařované louky ponechány přirozenému vývoji, zarostly by postupně dřevinami a vrátily se do původního stavu, zarostly by lesem. Pro louky a jejich obyvatele je v současné době nejvíce ohrožující celoplošné sečení, kdy během jednoho dne velké stroje sklídí obrovské plochy luk, živočichové nestačí utéct a najít si nové úkryty, rostlinám nestihnou dozrát semena.

Rozeznáváme různé typy luk, jejich jména vznikla podle trav, které na nich převážně rostou. Podél řeky Úslavy nebo od Lužan až k Předenicím podél Úhlavy jsou to psárkové i ovsíkové louky. Na jaře můžeme pozorovat na těchto

Barevná paleta louky ke konci května na Prusinách

v krajině.

Lesy zaujímají na jižním Plzeňsku asi třetinu plochy. Druhovú skladbu lesů se od přirozeně rostoucích porostů do dnešních dnů výrazně změnila. Převažujícím druhem je smrk, který je pěstován pro dřevo. Na jižním Plzeňsku můžeme zavítat i do lesních porostů, které spíše odpovídají přirozenému stavu. Jejich hlavní funkcí není produkce dřeva a přírodní procesy zde více určují, jak bude les vypadat. Jsou to lužní lesy podél říčních toků v okolí Lužan, doubrava v přírodní rezervaci Zlín, ve vyšších polohách bučiny na Chýlavě. Místní lesy jsou domovem sov, hnízdí v nich například kalous ušatý nebo puštík obecný. Puštíkovi vyhovují také staré parky, jako je zámecký park v Dolní Lukavici, kde hnízdí v dutinách starých stromů. Houkání sov je zde slyšet většinou v podvečerních hodinách za soumraku, nejvíce na jaře. Pod Bukovou horou v hlubokých lesích hnízdí vzácný čáp černý, který loví na polích a lukách. Ke vzácnějším druhům ptáků patří také ostrůž lesní, kterého můžeme nejlépe pozorovat při lovu nad poli a lukami. V lesích blízko vodních ploch s volnými prostranstvími staví svá hnízda na vysokých stromech kriticky ohrožený luňák červený a luňák hnědý. Mezi běžně vyskytující se druhy patří sojka obecná, holub hřivnáč, strakapoud velký nebo brhlík lesní. Podle míry vlivu člověka na skladbu stromů hovoříme o lese kulturním a přirozeném. Většinu rozlohy všech lesů

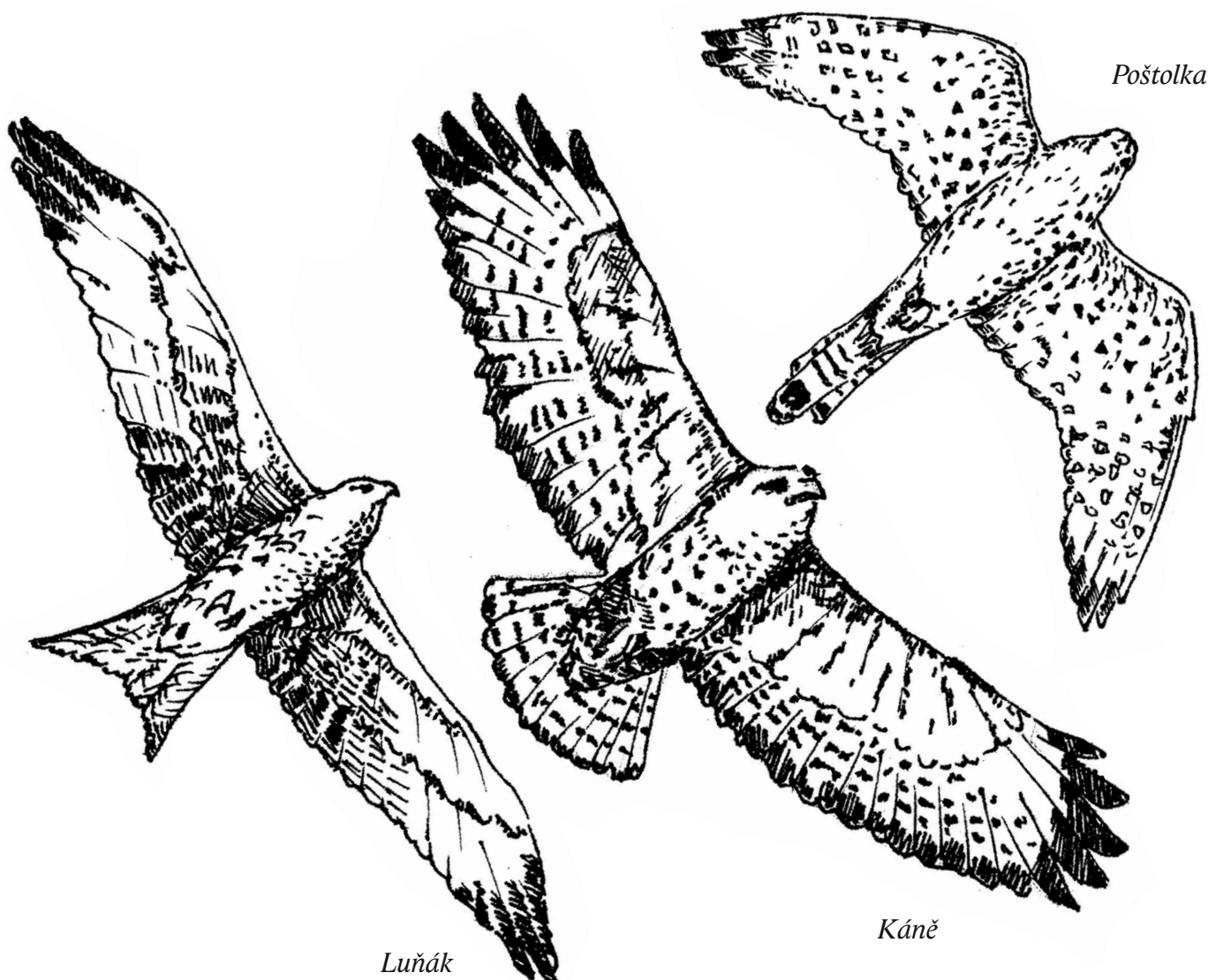

Jmenuj několik ptáků, které můžeš pozorovat na polích nebo loukách.

představují právě lesy kulturní, které slouží zejména k produkci dřeva. Jsou typické většinovým podílem smrku, jsou druhově chudší. Oproti tomu přirozené lesy najdeme v chráněných územích, jejich druhová skladba bývá pestřejší, skladba stromů se blíží původnímu stavu. Příkladem jsou ostrůvky bučiny v přírodní rezervaci Chejlava.

Výrazný krajinný prvek představují ekosystémy řeky Úslavy a Úhlavy a jejich přítoků. V tůních a mrtvých ramenech Úhlavy roste v pomalu tekoucí vodě stulík žlutý nebo šípátka střelolistá. Listy šípátky můžeme dobře pozorovat i v zimě, kdy klidná voda říčních ramen zamrzá a v ledu zůstávají viditelné listy s typickým tvarem šípky.

Podél toků řek se často rozrůstají druhy rostlin, které se šíří na úkor přirozeně se vyskytujících druhů. Označujeme je jako invazní. Nejznámějším příkladem v západních Čechách je bolševník velkolepý nebo křídlatka japonská, oba druhy nalezneme například poblíž obce Vodokrty. Pro pobřežní porosty jsou typické netýkavka žlaznatá, tu najdeme u Úhlavy, nebo tykvovitá liána štětinec laločnatý, která hojně roste podél Úhlavy u Rožkově.

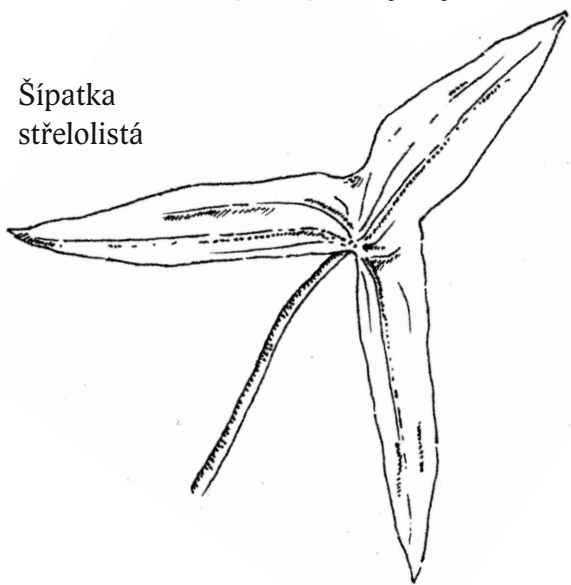

Invazní druhy

Invazní druh je na daném území nepůvodní, nekontrolovaně se zde šíří a přitom vytlačuje původní druhy, které mají podobnou funkci v přírodě jako on. U obzvlášť nebezpečných invazí může dojít k tomu, že se daný druh začne šířit natolik nekontrolovaně, že rozvrací celé ekosystémy, což vede k rozsáhlým ekologickým škodám a potlačení nebo vymizení mnoha původních druhů.

Podél řeky Úhlavy se k nám dostal z Bavorska bobr. Tento hlodavec byl v Čechách běžný asi d o p ř e l o m u 18. a 19. století, poté vymizel kvůli lovu k získání kožešiny nebo masa jako postního jídla. Lidé ho hubili také jako škůdce rybníčních hrází a dalších vodních děl. Od 80. let 20. století se k nám díky důsledné ochraně zase navrácí. V dnešní době se postupně objevuje u Předenic

Šípatka
střelolistá

Bučina na Chejlavě na začátku září

a Lišic, kde jeho přítomnost prozradí ohryzané stromy. Na vodní prostředí je svým způsobem života vázána celá řada ptačích druhů. Svou potravu si zde opatřují čápi, volavky, potkat můžeme ledňáčka. V rákosinách u Přestic hnízdí také moták pochop. Nepomucký ornitologický spolek pořádá každý rok podél řeky Úhlavy v zimním období sčítání vodního ptactva. Ptáci se v té době shromažďují za potravou do blízkosti řek, do míst, kde voda obvykle nezamrzá. Zimní sčítání, které proběhne

v jednom dni, aby nedocházelo k opakovanému součtu, je dobrou příležitostí pro získání informací o druzích a počtu vodních ptáků.

U čisté tekoucí i stojaté vody žijí vážky, motýlice, šídla a šidélka. Zejména vzácné druhy vážek jsou ukazatelem zdravého a čistého životního prostředí. Zdržují se u přirozených toků řek s písčiny, kde se rozmnožují. Motýlice můžeme pozorovat nejlépe v dubnu na kvetoucích stulicích. V dubnu se u stojatých vod začínají ozyvat žáby, ropuchy, rosnička a skokani. O jejich přítomnosti svědčí také snůšky vajíček, někdy řetízky

Jmenuj příklady invazních rostlin.

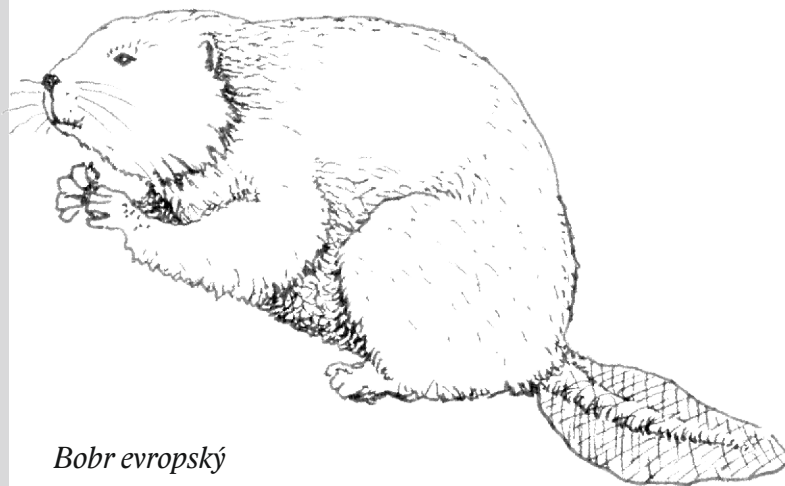
omotané kolem vodních rostlin, jindy chuchvalce ponořené pod hladinou.

Na řekách Úhlavě i Úslavě a také u rybníků se můžeme setkat s vydrou říční. V zimě nám její přítomnost potvrdí stopy ve sněhu, po celý rok spatříme na kamenech poblíž vody její trus a pozůstatky ulovených ryb. Chovné rybníky

Bobr evropský

Bobr je největší hlodavec na severní polokouli. Bobři mají velkou hlavu, plochý široký ocas, který je z větší části lysý a šupinatý, všechny končetiny mají po pěti prstech se silnými drápy, na zadních nohách s plovací blánou. Druhý zadní prst má zdvojený dráp, bobři si jím pročesávají srst. Bobři žijí na březích stojatých nebo pomalu tekoucích vod. Jejich přítomnost prozrazují široké otisky tlapek s plovacími blánami, vyšlapaná tráva a rákosí, hráze nebo kupovité stavby, ale především kuželovité ohryzané kmeny stromů. Nejčastěji kácí vrby, olše a topoly. Větve si bobři tahají do vody poblíž doupat, aby měli potravu na zimu, kdy za silných mrazů nevylézají na povrch.

V létě se živí rákosem, oddenky leknínů a jiných vodních rostlin, chodí se také pást na pole s řepou, bramborami nebo kukuřicí. U tekoucích vod si hrabou nory, u stojatých vod staví široké hrady z větví s alespoň jedním vchodem pod vodní hladinou. Potoky a říčky přehrazují větvemi, vzniklé jezero je úkrytem a zároveň usnadňuje přepravu dalších větví. Bobr je noční a plachý tvor, rodina (pár s jedno- až dvouletými mláďaty) ovládá určité území. Dorozumívají se posuňky, postoji těla nebo hlasem, varovným signálem je plácnutí ocasu o vodní hladinu. Když jej ostatní uslyší, v mžiku mizí pod hladinou.

Bobr evropský

Bobří hráz na Úhlavě

jsou pro vydru jako velká vana plná ryb, kterou ráda vyplení, rybáři ji proto považují za škodnou zvěř.

O čistotě životního prostředí svědčí také přítomnost raka kamenáče, který se vyskytuje především na Bradavě, pravostranném přítoku Úslavy. Rak kamenáč je jeden z našich původních raků, obývá chladné a čisté vody

Ledňáček říční

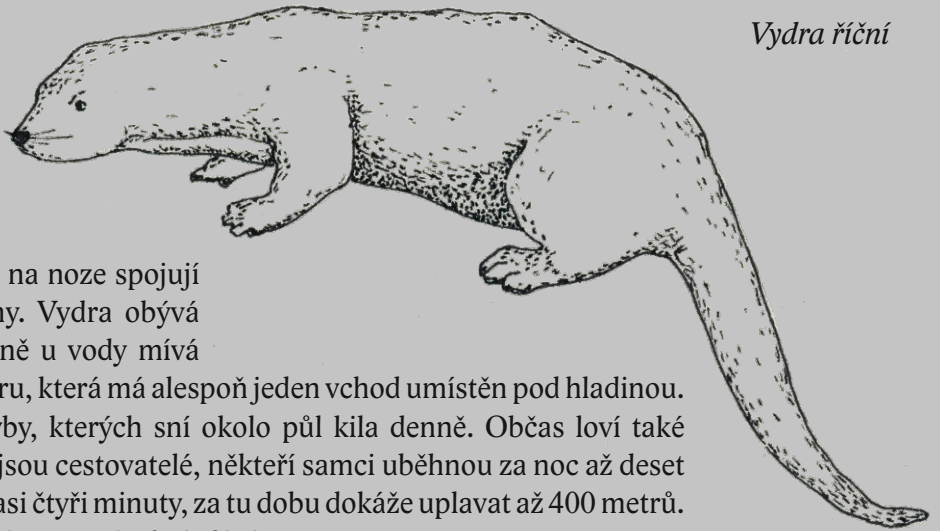
Tento ptáček je sice malý, zhruba stejně velký jako vrabec, ale v okolí vody je nepřehlédnutelný a nedá se splést s žádným jiným druhem. Ke své velikosti má nápadně velký zobák uzpůsobený k lovu rybek, pulců, hmyzu a další potraviny. Na hlavě a zádech u ledňáčka převažuje modrozelená barva, na krku a břiše rezavá a po stranách krku a pod zobákem ji doplňují bílé skvrny. Hnízdo mívá ve vysokých březích potoků a řek. Vyhrabává do nich nejdříve nohama a pak zobákem úzký tunel, na konci rozšířený v noru velikosti kokosového ořechu. Tady, ve svém obydlí, má dvakrát ročně mláďata. Nejstarší ledňáček, jehož věk byl zjištěn kroužkováním, se dožil téměř šestnácti roků. Pro život ledňáčku je důležitá čistota vody a kořeny či větve blízko vody – z nich totiž vyhlíží potravu a odtud se pro ni potápí

neupravených toků, ukrývá se pod kameny, loví v noci různé vodní živočichy a žere také mrtvá těla živočichů nebo rostliny. Rak kamenáč je ohrožen znečištěním chemickými látkami, vodohospodářskou úpravou toků (narovnáním a prohlubováním koryta), nadměrným množstvím pstruhů (žerou mladé raky) a přemnoženým norkem americkým, pro kterého je rak také potravou. Norek americký je lasicovitá šelma, která u nás není původní, utekla ze soukromých farem, kde byla chována pro svou kožešinu. Dále rak kamenáč ubývá kvůli onemocnění zvaném račí mor, které k nám bylo zavlečeno s nepůvodními druhy raků.

Také v blízkosti lidských obydlí žijí četné druhy živočichů a rostlin. Jejich způsob života úzce souvisí s městským nebo vesnickým prostředím. V obcích, například v Dolní Lukavici, Přešticích a Štáhlavicích, hnízdí na komínech

Vydra říční

Vydra je šelma, jejíž tvar těla je uzpůsoben častému pobytu ve vodě. Vydry mají štíhlé válcovité tělo na nízkých nohách. Dlouhé hmatové chlupy na širokém čenichu umožňují orientaci v kalné vodě a při prolézání nor, pět prstů na noze spojují částečně nebo úplně plovací blány. Vydra obývá potoky, řeky, jezera i rybníky. Těsně u vody mívá v břehu nebo pod kořeny stromů noru, která má alespoň jeden vchod umístěn pod hladinou. Její hlavní potravou jsou menší ryby, kterých sní okolo půl kila denně. Občas loví také hlodavce, raky, žáby i hmyz. Vydry jsou cestovatelé, někteří samci uběhnou za noc až deset kilometrů. Vydra pod vodou vydrží asi čtyři minuty, za tu dobu dokáže uplavat až 400 metrů.

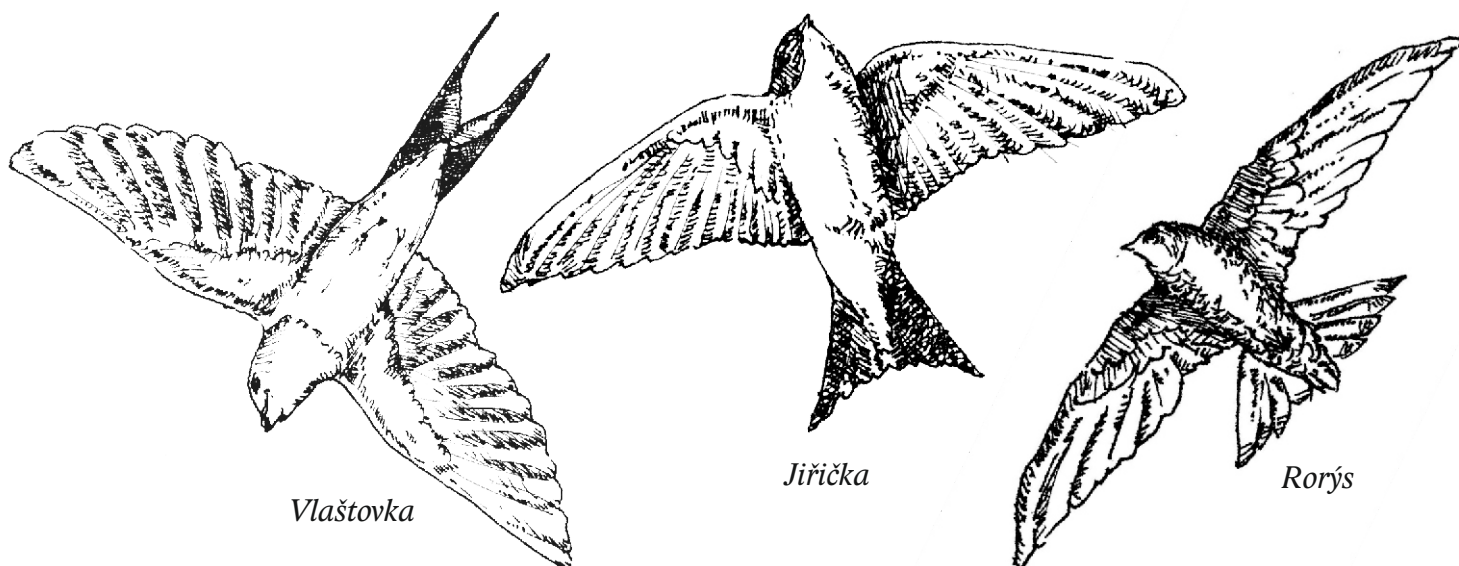
Vydra říční

Vydry se ozývají hlavně na jaře hlasitým a ostrým hvízdáním.

čáp bílý, který loví na blízkých loukách a polích. V blízkosti lidských obydlí také žijí rehek, konipas, vlaštovka, jiříčka, je slyšet zpěv kosa. V posledních letech pozorujeme ve městech i na venkově významný úbytek vrabce domácího, dříve běžného druhu. Na vesnicích dochází ke snižování počtu vrabců pravděpodobně v souvislosti s úbytkem slepic, u jejichž misek se zrním se tito ptáci rádi přizívají. U hospodářských stavení žijí také vzácné druhy sov, sýček obecný a sova pálená. Hnízdí ve stodolách nebo rozpadajících se budovách, kde je dostatek hlodavců, loví na volných zatravněných plochách. Ve starých stodolách se setkáme také s letními koloniemi netopýrů, kteří se zde rozmnožují. Přezimují pak v děrách nebo sklepích, místech, kde je stálá teplota. Začátkem května přilétá z afrických zimovišť rorýs, který původně hnízdil ve skalních výstupech, nyní využívá i lidských obydlí. Díky tomu se tento ptačí druh stal stálým obyvatelem českým měst a vesnic, lidé jej často zaměňují s vlaštovkami nebo jiříčkami. V posledních letech se ale opět zmenšuje počet hnízdních příležitostí kvůli zateplování fasád a půd. Ptáci pak nemají, kde najít dutiny pro svá hnízda. Díky jednoduché úpravě se dá tento nedostatek odstranit a ptáků tak umožnit hnízdění v podkroví nebo různých skrýších pod střechami.

Rorýsi

Rorýsi patří k řádu svišťounů. Dospělý rorýs prožije prakticky celý život ve vzduchu v letu kromě doby, kdy sedí na vejcích. Některé druhy, včetně rorýse obecného, dokonce ve vzduchu i nocují. Spí jen několik minut, kdy přestanou pohybovat křídly a zvolna klesají. Poté máváním křídly nabereou výšku a opět usnou, což se několikrát za noc opakuje. V dnešní krajině dochází plošně k poklesu druhové pestrosti, který je provázen šířením invazních druhů. Změny v druhové skladbě jsou také podpořeny nadbytkem živin způsobeným intenzivní zemědělskou činností s nadměrným využitím hnojiv. Všechny druhy rostlin a živočichů žijí ve vzájemných vztazích na územích s příznivým životním prostředím. Uvnitř těchto ploch se vyskytují druhy živočichů a rostlin, pro které jsou tamní podmínky nejlepší. Nejvíce různých druhů můžeme pozorovat tam, kde se potkávají dvě různá prostředí, například okraj lesa a pole. Pro přítomnost živočichů a rostlin v krajině není podstatná pouze ochrana samotného druhu, ale především zachování jeho životního prostředí.

Pracovní úkoly

Vyber si nějakou louku v blízkosti svého bydliště nebo školy. Od dubna do listopadu ji občas navštiv a postupně vytvoř herbář / barevnou paletu rostlin, které na ní postupně vykvétají. Vyber si od každé barvy květu jednu rostlinu a k ní zaznamenej: název, datum sběru a místo sběru

Uveď příklad ekosystémů z okolí své obce.

Ekosystém přirozený:

Ekosystém umělý:

Jdi na procházku do okolí své obce. Bedlivě pozoruj okolní přírodu a zaměř se na živočichy, které potkáš. Vyber si jednoho z nich, kterého si zapamatuješ. Po návratu z procházky si najdi o tomto živočichovi co nejvíc informací a zpracuj je podle své fantazie na papír formátu A4. Pokud potom dáte se svými spolužáky všechny karty dohromady, vznikne váš společný atlas zvířat. Podobně můžete postupovat i u rostlin.

Ochrana přírody

Krajina na jižním Plzeňsku patří v České republice k oblastem hojně osídleným již od pravěku. Na vzhled místní krajiny měla vliv kromě zemědělské činnosti i těžba nerostných surovin, přesto má krajina do dnešních dnů především zemědělský charakter. Najdeme zde však i několik míst, kde se zachovala příroda člověkem málo dotčená a kde našly své útočiště živočišné a rostlinné druhy, které člověk svou činností z původních stanovišť vytlačil.

Ochrana rostlin a živočichů

Zákon o ochraně přírody a krajiny říká, že všechny druhy živočichů a rostlin jsou chráněny před zničením a takovým zacházením, které by vedlo k jejich vymizení z konkrétního místa (například je zakázáno vytrhat všechny rostliny jednoho druhu z jedné louky). Vzácné druhy jsou navíc zapsány jako zvláště chráněné a jejich ochrana je přísnější (například ani jedna zvláště chráněná rostlina nesmí být utržena). Seznam zvláště chráněných druhů je uvedený ve vyhlášce k zákonu o ochraně přírody a krajiny a rostliny a živočichové jsou v něm rozděleni do tří kategorií: nejvzácnější druhy jsou kriticky ohrožené, další kategorie jsou druhy silně ohrožené a druhy ohrožené.

Zákonné ochrany nepodléhají jen jednotlivé druhy ohrožených rostlin a živočichů, ale především území, která jsou jejich životním prostorem. Pouze fungující přírodní prostředí, které odpovídá životním nárokům rostlin a živočichů, přispívá k zachování vzácných druhů. Podle stupně ochrany byly zřízeny různé typy chráněných území s rozdílnými upravenými pravidly:

- **národní park – Šumava**
- **chráněná krajinná oblast – Český les**
- **národní přírodní rezervace – Chejlava** (lesnatý porost se zachovalou bučinou nad Ždírcem u Blovic)
- **přírodní rezervace – Zlín** (teplomilný smíšený les jihozápadně od obce Snopoušovy)
- **národní přírodní památka – Americká zahrada** (lesopark se vzácnými druhy stromů vysokého stáří u Chudenic)
- **přírodní památka – Lužany** (zachovalý zbytek říčních zákrutů Úhlavy a lužního lesa u obce Lužany)

Značení zvláště chráněného území

Že vstupujeme do chráněného území, poznáme podle tabulky se státním znakem umístěné u cesty a také podle červených pruhů po celém obvodu hranic tohoto území. Pruhy bývají namalovány kolem dokola kmene stromů nebo, kde stromy nejsou, kolem kovových či dřevěných sloupků, vždy dva pruhy směřují ven z chráněného území, jeden dovnitř. Od jednoho označeného stromu by mělo být pohodlně vidět k dalšímu.

Značka chráněného území (z pohledu zvenku)

Značka chráněného území (z pohledu zevnitř)

Podle čeho poznáš, že vstupuješ do chráněného území?

K pozoruhodným místům patří zejména řeky Úhlava a Úslava a jejich nejbližší okolí. Po Úhlavě pronikla na Prešticko vydra říční. Vzácně se objevuje rosnička zelená v údolí Úslavy a kolem jejích přítoků i skokan štíhlý. Příkladem chráněného území vázaného na řeku Úhlavu je přírodní památka Lužany, jedná se o meandr řeky včetně zbytku lužního lesa proti zámeckému parku. Jde o původní lužní porost olše lepkavé s javorem mléčem a jasanem ztepilým. V mrtvém ramenu roste stulík žlutý, v říčním korytu u mostu také lakušník vodní a zepar. Místo pro život zde našli například ledňáček říční, poštolka obecná nebo mlynařík dlouhoocasý.

Jmenuj chráněné území, které se nachází v meandrech řeky Úhlavy.

Dalším zajímavým místem je Starý rybník u obce Sedlec. V současné době se rybník využívá pro rybolov. V 70. letech do něj byly vysazeni amuři, kteří dnes dosahují obrovských rozměrů. Amuři jsou býložravé ryby a zlikvidovali velkou část dříve se vyskytujících vodních rostlin, nedaří se je vylovit. V břehovém porostu můžeme pozorovat také zajímavé druhy hmyzu, rákosníčka a ploštičku.

Zachovalé lesní porosty, které nám umožňují nahlédnout do přírodní minulosti, nalezneme na několika místech v různých nadmořských výškách. Setkáme se zde s původní skladbou lesa, staré lesní porosty poskytují životní prostor vzácným druhům rostlin a živočichů.

Přírodní rezervace Zlín

Toto chráněné území se nachází mezi obcemi Lišice u Dolní Lukavice, Snopoušovy a Krasavce. Jedná se o teplomilný les s bohatou hájovou květenou. V lese roste dub zimní a letní, habr obecný a borovice lesní. Nejkrásnější a nejzajímavější zážitek se nám nabízí v jarních měsících, kdy ještě nejsou stromy olistěné a pod jarním sluncem vykvetou pestré květy hájových rostlin. Jsou to například: plicník úzkolistý, bělozářka liliovitá, lilie zlatohlávek, konvalinka vonná, kokořík mnohokvětý, jaterník trojlaločný, vemeník dvoulistý a mnoho dalších. V lese najdeme velké množství množství doupných stromů, které jsou vhodné pro ptáky hnízdící v dutinách. Les se starými stromy a odumřelým dřevem obývá okolo tří set druhů hmyzu, nosatci, tesaříci, stehenači a drabčící. O čistotě životního prostředí svědčí takřka šedesát druhů denních a nočních motýlů. Území se dlouho využívalo jako bažantnice, stála zde výrovna, jejíž základy jsou ještě zde patrné.

Vypiš alespoň tři vzácné druhy rostlin nebo živočichů, které můžeš spatřit v přírodní rezervaci Zlín.

Také přírodní rezervace Lopata v údolí Konratického potoka východně od obce Štáhlavice chrání listnatý les o něco mladší, než je ten ve Zlíně, jsou tu habrové javořiny s převahou lípy velkolisté, dubu zimního, letního a javoru klenu. Hnízdí zde puštík obecný, holub doupňák. V lese najdeme skalní výchozy s drobnou kapradinou osladičem obecným. Za zmínku stojí také rezervace Pod Smutným koutem, různověká doubrava s hájovou květenou, v jejímž středu žijí až 130 let staré duby.

Ve vyšší nadmořské výšce se nachází přírodní rezervace Chejlava. Vyšší polohy jsou zde pokryty květnatými bučinami, nižší okraje doubravami. Původní les je do dnešních dnů zachován v pralesovitých ostrůvcích s prastarými exempláři buků, pod jejichž korunami kvetou oměj vlčí nebo lilie zlatohlávek. Ze vzácných živočichů zde žijí čolek horský, ještěrka živorodá a kuňka žlutobřichá.

Nejen v místech, kde najdeme přirozené prostředí, žijí vzácné druhy. Člověk svou činností vytvořil podmínky, které vyhovují vybraným druhům živočichů. Tato místa jsou však ještě více závislá na zásazích člověka, aby se udržel jejich stávající charakter. Příkladem je již dříve zmiňovaná cihelna v Blovicích nebo opuštěné pískovny. Ve stěnách bývalých pískoven – v Dnešicích, Žinkovech, a Malinci – hnízdí vzácná příbuzná vlaštovek břehule říční. Opuštěné kamenolomy jsou sice chudší na výskyt různých druhů, voda v nich je ale čistá a vhodná ke koupání.

Tůňka ve vyjetých kolejích v Blovicích

Cihelna Blovice

Cihelna se nachází nedaleko nádraží v Blovicích, výroba zde již delší dobu neprobíhá. Speciální podmínky v prostředí opuštěného průmyslového areálu poskytují vhodné životní prostředí pro drobnou žabu kuňku žlutobřichou. Cihelna leží na písku a hlinitopísčité půdě, najdeme zde vodní plochy, které slouží kuňce k rozmnožování. Jde o kaluže ve vyjetých kolejích, umělý příkop, vysychavé i stálé tůňky v odtěžené jámě. Tyto tůňky však rychle zanikají, a proto je pro zachování vhodného prostředí pro kuňku mimo jiné důležitý i každoroční sraz historických terénních vozidel Blovicíky smyk. Těžká vojenská auta přispívají během orientačního závodu k udržení a vytvoření terénních nerovností, ve kterých se pak shromažďuje voda.

Kuňka žlutobřichá

K místům, jejichž vznik podpořilo lidské hospodaření, patří mokré louky u obce Vojovice zvané Vojovická draha. Na rašelinných a podmáčených loukách rostou typické suchopýry i vzácný upolín nejvyšší a všivec ladní nebo nápadné orchideje prstnatec májový a vemeník dvoulistý. Ještě v 80. letech jsme zde mohli vidět také masožravou rosnatku okrouhlostou. Svůj domov na místních loukách mají čolek obecný, skokan zelený, žluva hajní a řůhák obecný. Vojovické louky jsou příkladem místa, které by bez pokračujících lidských zásahů nezůstalo zachováno. Každý rok je třeba louky sekat a odstranit náletové dřeviny.

Jak se nazývá masožravá rostlina, která roste na českých rašeliništích?

Významným krajinným prvkem jsou dlouhověkové stromy, z nichž ty, které spadají pod zákonnou ochranu, jsou památné stromy. Tyto stromy jsou často starší než stavební lidská díla, představují významné přírodní i kulturní bohatství. Jsou to pamětníci a němí svědkové běhu času.

Památný strom

Památný strom je označení pro významné stromy, jejich skupiny či stromořadí, které jsou díky své výjimečnosti chráněny zákonem. Poznáme je podle označení malým státním znakem České republiky. Nejčastěji se jedná o stromy neobyčejné velikosti, vysokého věku, stromy tvořící výrazné prvky v krajině, doprovázející kulturní památku (kostel, studánka), a stromy, které připomínají historické události nebo se k nim váží různé pověsti. Mezi památnými stromy převažují domácí listnaté dřeviny – především lípy, duby, méně pak buky, javory, jasany a další. Jehličnany jsou chráněny jen ojediněle. Někdy bývají jako památné stromy vyhlášovány také nepůvodní dřeviny úctyhodných rozměrů – například platany, jinaný, sekvojovce.

Lípa na Barborce na cestě do Snopoušov, asi 200 let stará

Nejčastějším důvodem k vyhlášení památného stromu bývá mimořádná mohutnost. V našich podmínkách mívají nejsilnější kmeny lípy a duby, které tedy představují většinu památných stromů. Veliké staré stromy jsou obvykle útočištěm řady druhů hmyzu, ptáků a dalších živočichů. Památné stromy tak můžeme považovat za naše kulturní, ale i přírodní bohatství. Návrh na vyhlášení památných stromů může podat kterýkoliv občan. Samotné vyhlášení zajišťuje příslušný orgán ochrany přírody, což je obvykle odbor životního prostředí obecního nebo městského úřadu. Jako příklad významných stromů jmenujme Chocenický drnák, Zhůřský křemenák, tisovec v zámeckém parku v Dolní Lukavici.

Ochrana přírody a péče o ni není jen konzervování krásných míst a zachování vzácných druhů živočichů a rostlin. Hodnota přírody se odráží ve fungování krajiny jako celku a v zachování její pestrosti, včetně přítomnosti člověka, jako nedílné součásti živé složky krajiny.

Pracovní úkoly:

Pokus se vlastními slovy popsat důvody, proč je třeba chránit přírodu.

Staň se lovcem beze zbraně! Ulov objektivem fotoaparátu co nejvíce druhů zvířat, nejlépe v různých ročních obdobích, a sestav atlas zvířat z obce a jejího okolí, kde žiješ.

Do mapy z některého z předešlých pracovních úkolů zaznamenej, chráněná území ze svého nejbližšího okolí. Vyber si jedno z nich a vytvoř o něm plakát. Nezapomeň na následující údaje:

- název chráněného území
- důvod ochrany
- zajímavosti

Text doplň obrázky, fotografiemi nebo kresbami.

Vyber si památný strom, který tě zaujme. Každý měsíc poříd' jednu jeho fotografii (nemusí se jednat o celý strom, ale i detaily). Zkus vyrobit z pořízených fotografií kalendář. Ke každému měsíci dopiš nějakou zajímavou informaci o tomto stromu

Lidé v krajině

Osídlení krajiny

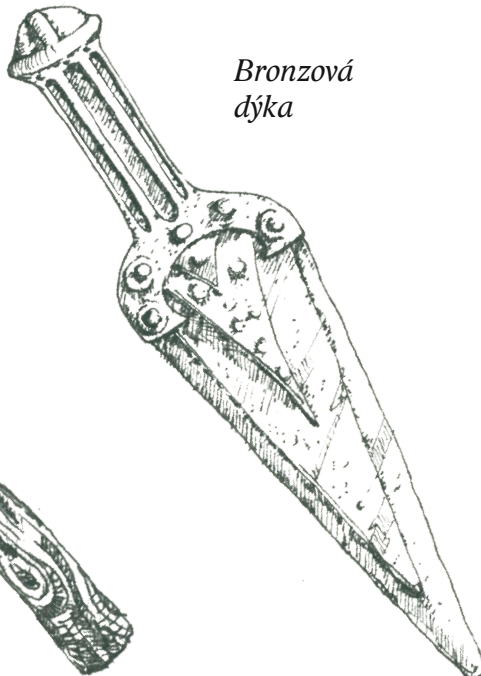
První lidé osídlili krajinu jižního Plzeňska již v dávném pravěku, v mladší době kamenné (cizím slovem v neolitu) pravděpodobně na konci 6. tisíciletí před naším letopočtem. Jednalo se o zemědělce, kteří přicházeli na území dnešní České republiky od jihovýchodu. Postupovali proti proudu řek a osidlovali území s úrodnými půdami a příznivým podnebím pro pěstování plodin a chov dobytka nedaleko řek. Nebyli však prvními lidmi, kteří se zde objevili. Svá dočasná sídliště si podél řek stavěli již skupiny pravěkých lovců přicházejících v teplých obdobích pravděpodobně za zvěří. V chladnějších obdobích se pak stahovali zpět na jih do teplejších krajin. Několik pozůstatků jejich přítomnosti bylo objeveno na území dnešní Plzně.

Pravěk

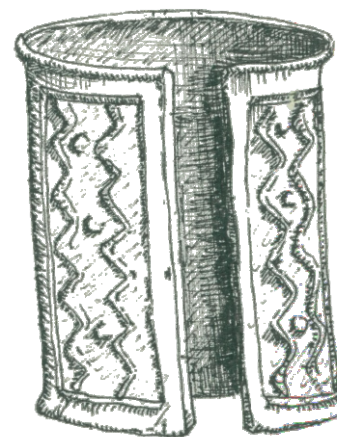
Pravěk je označení pro období lidských dějin, ze kterého se do dnešní doby nedochovaly žádné písemné prameny (záznamy). Základní dělení na dobu kamennou, bronzovou a železnou vychází z toho, z jakých materiálů si lidé v těchto dobách převážně vyráběli nástroje.

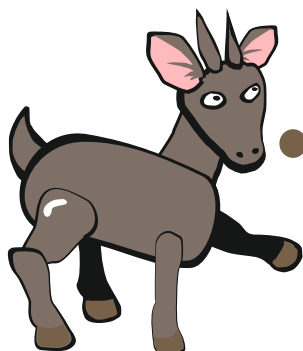
Kamenná sekera

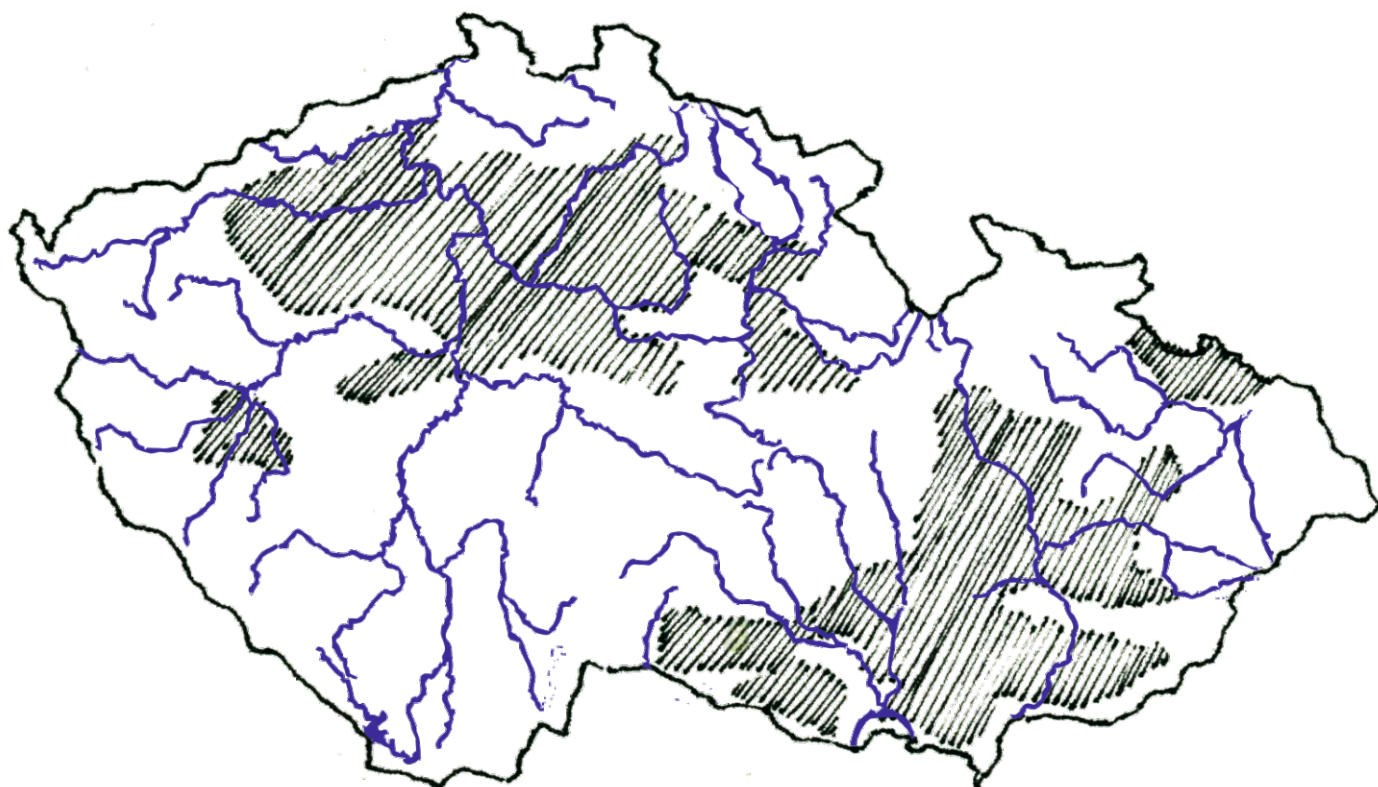
Bronzová dýka

Bronzový náramek

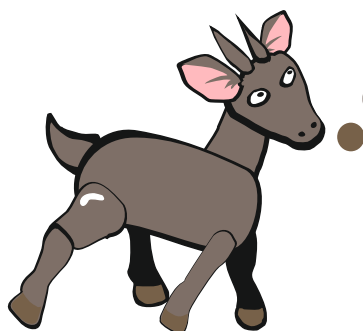

Kde se usazovali první zemědělci?

Území dnešní ČR osídlené lidem kultury s lineární keramikou (tzv. stará sídelní oblast)

Nově příchozí zemědělci se usazovali na území, které se dnes označuje jako stará sídelní oblast. V dnešních západních Čechách byla touto oblastí Plzeňská kotlina. Odtud se vydávali lidé dále proti proudu řek Mže, Radbuzy, Úhlavy i Úslavy. Zemědělce, kteří tak činili, označujeme jako lid kultury s lineární keramikou. Jejich sídliště bývala zpočátku otevřená, někdy ohrazená plotem nebo nízkou dřevěnou hradbou či příkopem. Obydlí si budovali ze dřeva, proutí, hlíny a slámy. Sídliště bývalo obýváno vždy jen po určitou dobu (přibližně 15 let), než se vyčerpaly živiny v okolní obdělávané půdě a pole začala čím dál tím více zarůstat plevelem. Poté se lidé přestěhovali o kus dál, kde zbudovali nové sídliště. Pozůstatky po tomto osídlení z mladší doby kamenné byly objeveny v dnešních Blovicích a Příchovicích nedaleko Přeštic. Například v Blovicích byly nalezeny kamenné broušené nástroje, sekery, mlaty, motyčky a škrabadla.

Jaké stavební materiály používali první zemědělci?

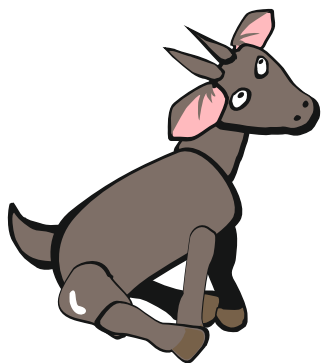
Archeologická kultura

O době prvních zemědělců na našem území nemáme mnoho informací. Jediným zdrojem jsou pro nás archeologické vykopávky, tak říkáme nálezům, které byly objeveny pod zemským povrchem. Nevíme ani, jakým jazykem tehdy lidé mluvili. Národy začaly vznikat také až mnohem později, a tak pravěké zemědělce zařazujeme do skupin tzv. kultur podle charakteristického vzhledu předmětů, které používali (nejčastěji podle nádob), obyčejů a tradic (například podle způsobu pohřbívání) a způsobu hospodaření. Někdy se jednotlivé kultury označovaly i podle jména místa prvního nálezů.

V průběhu několika tisíc let před naším letopočtem se můžeme setkat na území jižního Plzeňska s několika kulturami. První byla kultura s lineární keramikou dříve nazývaná jako kultura s volutovou (spirálovou) keramikou. Po ní následovala kultura s vypíchanou keramikou. Dalšími kulturami s významným zastoupením na jižním Plzeňsku byly později kultura chamská (pojmenování podle německého města Cham) a kultura únětická (Únětice u Prahy).

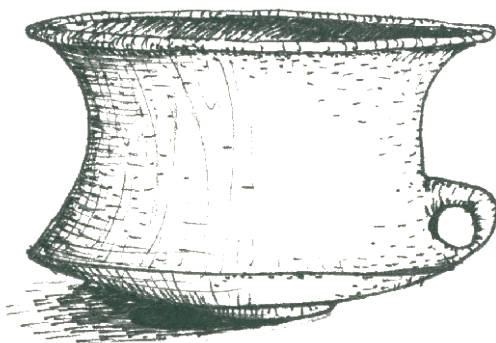
Keramika

Keramika je označení pro nádoby zhotovené z hlíny a následně vypálené např. v peci.

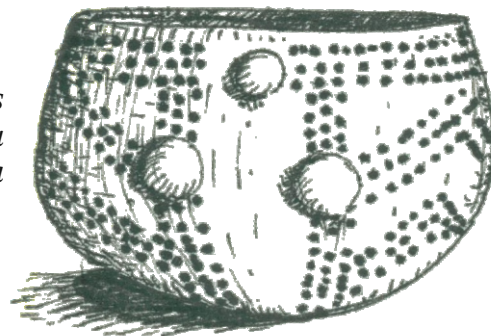

Z čeho získáváme informace o životě pravěkých zemědělců?

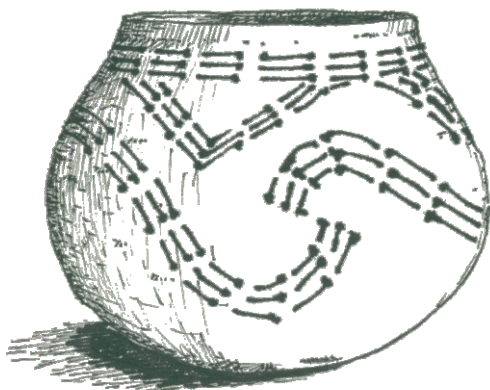
*kultura
únětická*

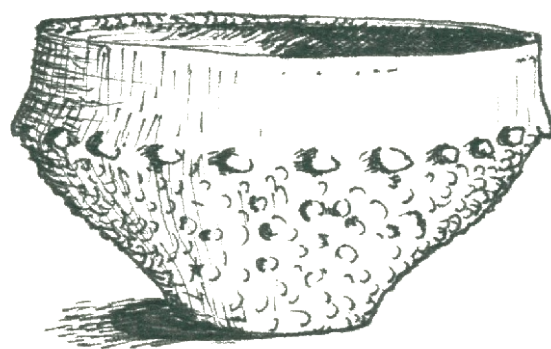
*kultura s
vypíchanou
keramikou*

*kultura s
lineární
keramikou*

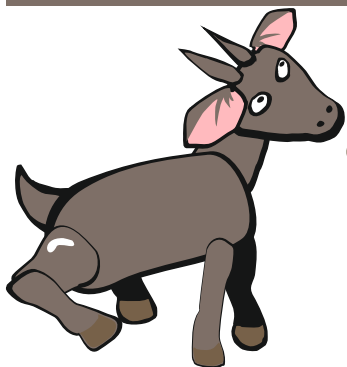
*kultura
chamská*

Keramické nádoby různých pravěkých kultur

V pozdní době kamenné, od 4. tisíciletí před naším letopočtem, se začínají lidské osady na jižním Plzeňsku stejně jako jinde v Čechách měnit. Velké dlouhé domy nahradily domy menší a sídliště začala být stavěna na vyvýšených místech. I tato výšinná sídliště se však příliš nevzdalují od vodních toků, podél kterých se nacházejí cesty a v jejich blízkosti úrodná půda. Výšinná sídliště jsou spojena s lidem kultury chamské a na jižním Plzeňsku byla objevena na Velké skále u obce Bzí (4 km jihovýchodně od Blovic), 4 km severozápadně od Nezvěstic v místě, které se nazývá Lopata, a na Velkém kameni v lesích na Chýlavě nedaleko Chocenic. Ve vzdálenosti přibližně 10 km jižně od Blovic i Přeštic byla nalezena další výšinná sídliště chamské kultury. Jedná se o Koubovu skálu a Teplou skálu (obě nedaleko obce Kaliště), Osobovskou skálu u Radkovic a hradiště Na Peklích u Žinkov.

Všechna tato výšinná sídliště mají dvě věci společné: byla stavěna na těžko dostupných místech, často na bulizníkových skalách a ostrožnách a jejich plocha nebyla velká. Vešlo se na ně jen několik dřevěných obydlí. Předpokládáme tak, že hlavním zdrojem obživy lidu kultury chamské bylo spíše pastevectví než obdělávání půdy.

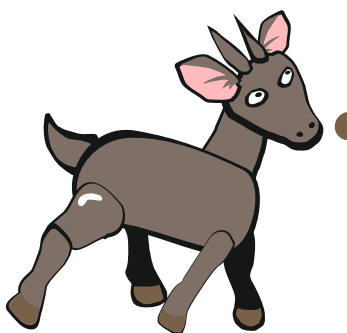

Jak nazýváme sídliště pravěkých lidí, které bylo postaveno na vyvýšeném místě?

Doba bronzová ve 2. tisíciletí před naším letopočtem přinesla novou vlnu osídlení jižního Plzeňska, jež navazuje na osídlení z dob předchozích. Novinkou je však způsob pohřbívání, podle kterého se tehdejší obyvatelé nazývají lidem mohylové kultury.

Mohyly

Mohyla je uměle navršený násep z kamení, hlíny nebo obojího nad hrobem zemřelého. Protože byly tyto mohyly v terénu dobře patrné, začali s jejich výzkumem amatérští archeologové již v 19. století. V oblasti celého jižního Plzeňska se jednotlivých mohyl nebo mohylových pohřebišť nachází celá řada. Velké skupiny mohyl byly objeveny například u Štáhlav, Nezvěstic nebo Blovic.

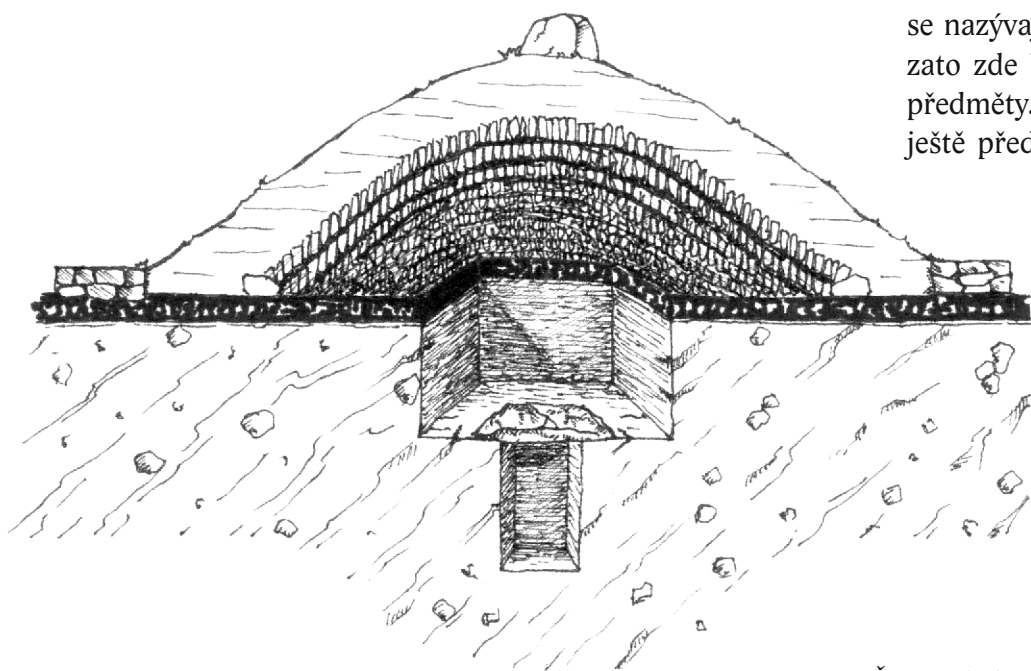

K čemu sloužily mohyly?

Pokud přeskočíme několik staletí a posuneme se v čase až do 6. století před naším letopočtem, do mladší doby železné, můžeme poprvé pojmenovat obyvatele zdejší krajiny jménem. Byli jimi Keltové. Na jižním Plzeňsku se však

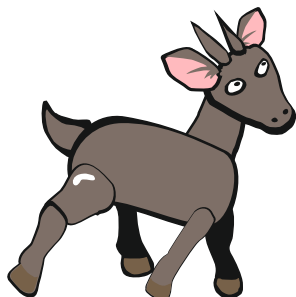
nesetkáme s jejich tradičními hradišti, která se nazývají oppida, ani s jejich pozůstatky, zato zde byly nalezeny nejrůznější keltské předměty. Kelty vytlačily z dnešních Čech ještě před přelomem letopočtů germánské kmeny.

Z tohoto období a z následujících několika staletí máme málo zpráv. Z archeologických nálezů však usuzujeme, že v 6. století našeho letopočtu (zkráceně n. l.) přicházejí (na Germány opuštěné území dnešních Čech) první slovanské kmeny. První vlny slovanského osídlování v 6. a 7. století se ale pravděpodobně západním Čechám vyhnuly. Na území jižního Plzeňska tak Slované

Řez mohylou

pronikli až na přelomu 7. a 8. století. Dobu, kdy bylo zdejší území osídleno Slovany, až do vzniku českého středověkého přemyslovského státu v 10. století n. l. nazýváme dobou hradištní. Hradištní proto, že byla pro potřeby obrany stavěna velká opevněná hradiště. Jedno takové se nacházelo u Žinkov, 10 km jižně od Blovic, na místě staršího hradiště, a dnes nese název Obrovo hradiště. Další hradiště Hůrka se nacházelo asi 13 km severně od Blovic nedaleko centra dnešního Starého Plzně. V 10. století plnilo toto hradiště funkci přemyslovského správního centra celého Plzeňska, které zároveň leželo na důležité cestě z Prahy do německého Řezna.

Jak se jmenovali první obyvatelé našeho území, které známe jménem?

Až do 11. století, kdy se začal zvyšovat počet obyvatel, bylo soustavně osídleno pouze území Plzeňské kotliny a údolí větších řek. Okrajové oblasti Plzeňska zůstávaly zalesněny a neobydleny. Růst obyvatelstva vedl hlavně ve 12. a 13. století k osidlování i těchto oblastí a k zakládání nových vesnic. Nové vesnice vznikaly většinou na úkor původních lesů, které byly vymýceny a zbytky pařezů vykloučeny (tak se dříve říkalo kácení stromů a odstranění pařezů). Spolu s vesnicemi vznikala v jejich okolí i pole, na kterých pěstovali noví osadníci svou obživu. Tomuto procesu zakládání nových vesnic říkáme středověká kolonizace. Právě v této době nebo v době o něco málo pozdější vznikly pravděpodobně i obce Blovice, Dolní Lukavice, Chocenice, Řeňče i Nezvěstice. Kdy přesně byly obce založeny a zda náhodou nenavazovaly na starší osídlení, s jistotou nevíme, proto se při určování jejich přibližného stáří řídíme nejstarší dochovanou zprávou o nich.

Počátky dnešních Přeštic lze spatřovat ve slovanském hradišti patrně z 10. století, které stálo na návrší v místě zvaném Pohorško. Toto hradiště leželo na významné cestě procházející i hradištěm Hůrka v dnešním Starém Plzenci. Tato cesta spojovala Prahu s německým Řeznem. První písemná zmínka o Přešticích pak pochází z první poloviny 13. století. Již od začátku 12. století je zmiňována existence Chocenic jako vsi náležící kladrubskému klášteru. O století později je poprvé v písemných pramenech jmenována obec Dolní Lukavice. Na konci 13. století jsou jako majetek nepomuckého kláštera uváděny Blovice, které byly již v této době klášterní trhovou vsí. To obci zajišťovalo celkem slušnou prosperitu. Trhovou vsí byly pravděpodobně i proto, že ležely na dálkové cestě spojující starou Plzeň s obcí Weitra v dnešním Rakousku. Během necelého století vzrostl místní význam Blovic natolik, že byly povýšeny na poddanské město. Ze druhé poloviny 14. století pocházejí první písemné zmínky o Řeňčích a Nezvěsticích. V obou těchto obcích byly tvrze, které sloužily jako sídla místních šlechtických pánů.

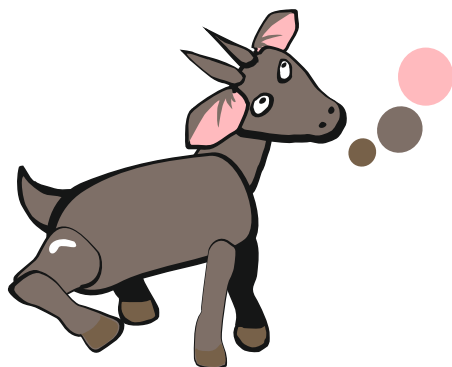

Co je středověká kolonizace?

Trhová ves

Trhovou vsí nazýváme takovou ves, která, přestože nebyla městem, směla pořádat pravidelné trhy. Právo pořádat trhy uděloval ve středověku městům, případně vybraným vesnicím, jejich majitel. Tím byl panovník, šlechta nebo kláštery. Konání trhů lákalo obchodníky, řemeslníky i další, kteří zde mohli nabízet a prodávat své zboží. Vedle prodávajících přicházeli i kupující, a tak se zde rozvíjel obchod. Tyto vsi se stávaly hospodářskými středisky jednotlivých oblastí. Ležely nejčastěji v blízkosti hradů, klášterů nebo na obchodních cestách.

Skutečnými regionálními (místními) centry se staly Přeštice a Blovice až o několik století později (přesněji po roce 1848), kdy byla obě města ustanovena jako sídla okresních úřadů. V tomto roce byla totiž zrušena dosavadní panství, na kterých vykonávali správu jejich vlastníci - vrchnost, tou byla šlechta a církev. Rozvoj obcí byl v 19. století spjat také s napojením na železniční a hlavní silniční síť. Například Přeštice těžily z toho, že jimi procházela od začátku 19. století hlavní silnice a od roku 1874 i železnice z Plzně do Klatov. Na železniční síť byly napojeny v 60. letech 19. století také Blovice a Nezvěstice, kterými procházela trať Plzeň – České Budějovice.

Procházela Blovicemi železnice vedoucí z Plzně do Klatov?

Pracovní úkol

Pracuj s časovými osami. Časové osy si můžeš vytvořit sám nebo je stáhnout předpřipravené z webové stránky www.cestykrajinou.cz. Tvé úkoly jsou následující:

Vyznač na časové ose znázorňující 20. a 21. století n. l. rok, kdy ses narodil(a).

Podtrhni časový údaj značící na časové ose přelom letopočtů.

Zakroužkováním poznač na časové ose konec 6. tisíciletí před naším letopočtem.

Vyznač na časové ose rok, ze kterého pochází první písemná zmínka o obci, ve které chodíš do školy

Vyber si alespoň tři další data z dějin tvé obce nebo školy a vyznač je na časovou osu.

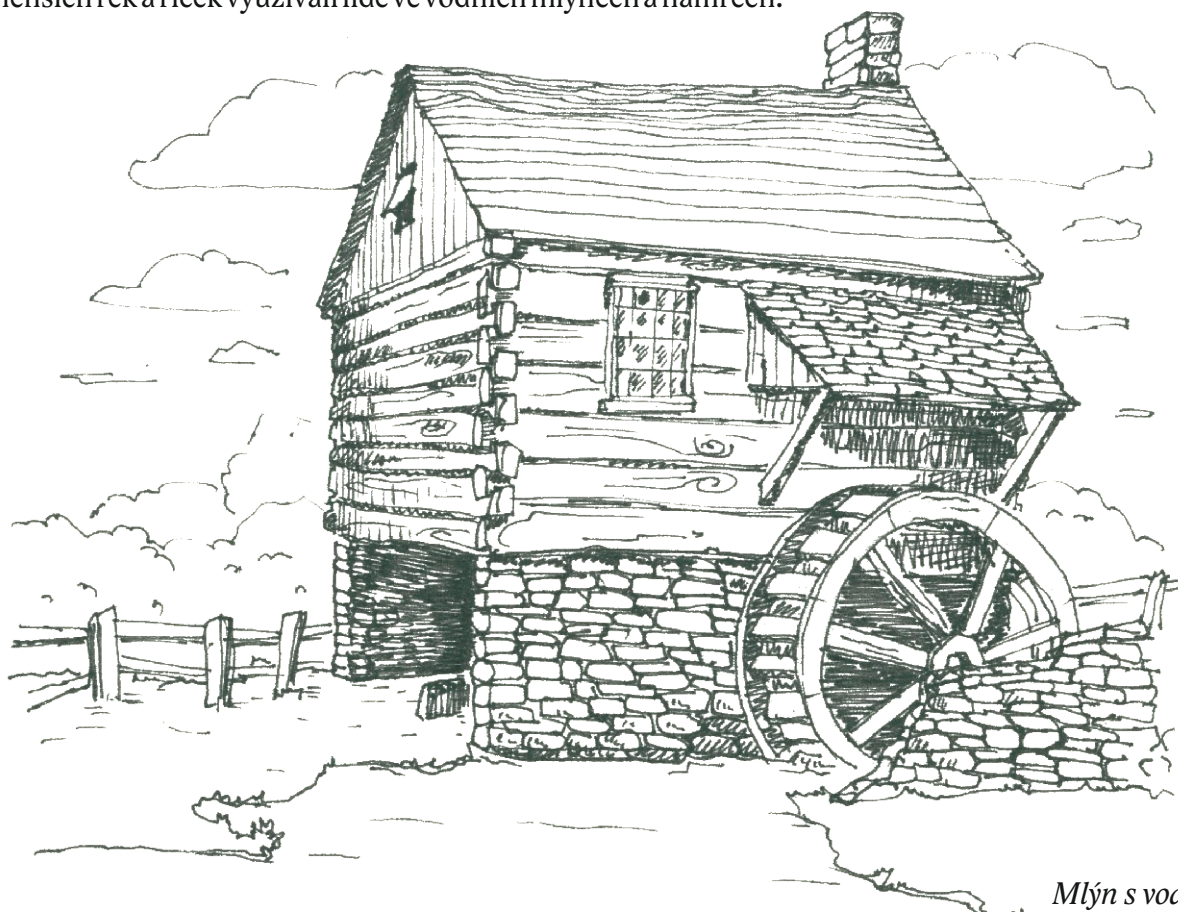
K čemu je užitečná časová osa?

Časová osa ti pomůže lépe uspořádat jednotlivé události tak, jak šly za sebou.

Umožní ti názorně si představit délku jejich trvání či vzdálenost od současnosti.

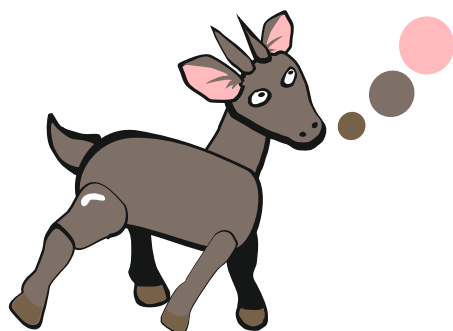
Obživa místních obyvatel

Již od dob prvních zemědělců bylo obživou místních obyvatel převážně zemědělství. Ve středověku ani později totiž na jižním Plzeňsku nevzniklo žádné větší město, kde by většinu lidí zaměstnávala řemesla a obchod. Tak tomu bylo až do 20. století, neboť i v době rozvoje průmyslové tovární výroby v 19. století si oblast zachovala převážně venkovský ráz. Kromě zemědělství a činností na něj navazujících máme ze zdejší oblasti doklady i o těžbě nerostných surovin. Těžila se zde železná ruda (např. v lesích nedaleko Nezvěstic) i kámen, a jednu dobu se na Úslavě dokonce rýžovalo zlato. Další zdroj obživy představovaly místní lesy, které byly jak zdrojem dříví, tak různých lesních plodů. Zvěř poddaní v lesích nelovili, protože toto právo měla pouze vrchnost (šlechta nebo církev) jako vlastník lesa. Dřevo z lesů se používalo jak na stavby nebo otop, tak i do místních železárenských pecí. Síly vodních toků Úhlavy, Úslavy i dalších menších řek a říček využívali lidé ve vodních mlýnech a hamrech.

Mlýn s vodním kolem

Zemědělství znamená pěstování užitkových rostlin a chov dobytka. Plodiny, tak se nazývají užitkové rostliny, se pěstovaly na polích a v zahradách. Práce na polích byla vždy velmi náročná, protože neexistovaly dnešní moderní stroje. Všechna práce se musela dělat s použitím jednoduchých nástrojů a za pomoci hospodářských zvířat. Nejčastěji jimi byl hovězí dobytek, který táhl rádlu nebo později pluh, jímž se oralo. Nejběžnějšími plodinami na polích byly různé druhy obilí. Z obilí se mlela mouka, která byla základní složkou tehdejší potravy. Například brambory, které pocházejí z Ameriky, se u nás začaly pěstovat až na přelomu 18. a 19. století. Na zahradách se pěstovala převážně zelenina.

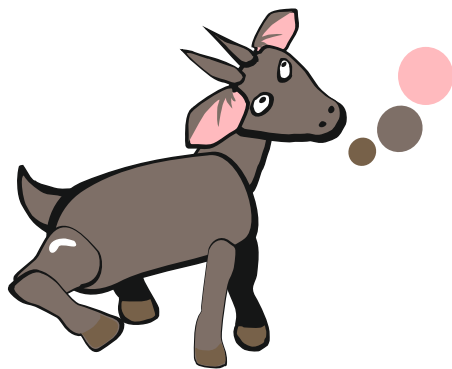
Co je to zemědělství?

Zahrada

Slovem zahrada dnes označujeme obhospodařovanou krajinu v bezprostřední blízkosti lidského obydlí. Svůj původ má již ve středověku. Tehdy se části polí přiléhajících ke stavením někdy ohrazovaly ploty, aby zeleninové i další záhony nemohla poškodit domácí i divoká zvířata. Odtud slovo zahrada.

Lidé na venkově, tak jako i ve městech, byli různě majetní. Na venkově se majetnost určovala velikostí hospodářství (výměrou polí), které dotýčný spravoval. Zemědělci (hospodáři) s výměrou polí větší než přibližně 5 hektarů (zkratka ha) se nazývali sedláci. Například v Blovicích v polovině 17. století jich z celkového počtu 69 hospodářů bylo 20. Největší z nich pak hospodařil na pozemcích o rozloze kolem 25 ha. Rozlohou polí menší hospodáři se nazývali chalupníci. Jejich pole byla velká přibližně od 2 a 5 ha a v Blovicích jich bylo dvacet tři. Hospodáři s ještě menšími polnostmi se nazývali domkaři. Těch bylo v Blovicích šestnáct.

Velkou část nástrojů a vybavení pro domácnost i hospodářství si lidé na venkově vyráběli a opravovali sami. Zbylou část výroby a některé služby obstarávali řemeslníci. Mezi běžná řemesla, která měla své zastoupení téměř v každé větší vesnici nebo městečku, patřilo mlynářství, řeznictví či kovářství. Ve městech bývalo řemeslníků více než na venkově a zpravidla platilo, že čím větší a významnější bylo dotýčné lidské sídlo, tím více v něm žilo řemeslníků i obchodníků.

Bylo více řemeslníků na venkově nebo ve městech?

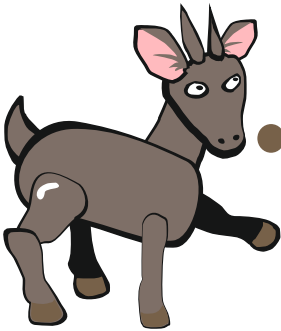
Cechy

Řemeslníci stejných nebo podobných řemesel se ve městech od středověku sdružovali ve spolcích, kterým se říkalo cechy. Jejich účelem bylo hájit zájmy řemeslníků v něm sdružených a dohlížet na kvalitu a cenu výrobků. Na druhou stranu cech bránil v provozování řemesla někomu, kdo nebyl jeho členem. Pravomoci byly cechům udělovány panovníkem nebo vrchností podle toho, zda se jednalo o královské nebo poddanské město. Nejstaršími byly například v Blovicích cechy řeznický a společný cech mlynářský a pekařský.

První soupisy řemeslníků z vesnic a městeček jižního Plzeňska pocházejí z poloviny 17. století a dozvídáme se z nich například, že kromě provozování řemesel měli řemeslníci v Blovicích i svá hospodářství, která jim zajišťovala základní přísun potravin. To byl rozdíl oproti řemeslníkům z větších měst, jako byla například blízká Plzeň. Tito řemeslníci ke své živnosti již hospodářství neměli. Mezi řemeslnými živnostmi této doby se najde několik, které přežily až dodnes, u jiných se změnila jejich náplň a některé úplně zanikly. Z některých názvů řemesel je nám i dnes zřejmé, čím se tehdejší řemeslníci zabývali, jiné nám naopak nic neříkají.

Mezi řemesla, která byla provozována v 17. a 18. století v místních městečkách Blovicích a Přešticích a dnes nám jejich název již mnoho neříká, patří například bečvářství. Bečvář vyráběl bečvy neboli sudy (menší sud se označoval bečka) a kádě z tvrdého dubového dřeva, které se nazývalo sudovina. Tyto sudy a kádě bývaly pobity kovovými, převážně železnými obručemi. To aby jednotlivé části, ze kterých se výrobek skládal, držely pohromadě. Příbuzné řemeslo k bečvářství bylo bednářství. Na rozdíl od bečváře však bednář vyráběl dřevěné nádoby denní potřeby z měkkého dřeva a pobíjel je obručemi dřevěnými. V některých historických obdobích však obě řemesla splývala. Nakonec se přestalo mezi oběma řemesly rozlišovat a bednáři se věnovali i výrobě z tvrdého dřeva.

Příkladem řemesla, jež se zachovalo až dodnes, ale jehož náplň práce je jiná, je truhlářství. Dříve označovalo řemeslníka, který se zabýval pouze výrobou truhel. Kupříkladu výrobu dřevěných kol měli na starosti kolaři.

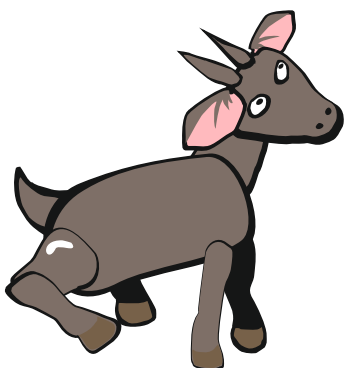

Co vyráběl bečvář?

Mezi řemesla, která se již dnes běžně nevyskytují, protože byla nahrazena tovární výrobou nebo se tyto výrobky již přestaly používat, patří mlynářství, mydlářství, kolařství, barvířství, tkalcovství, koželužnictví, jirchářství, řemenářství či provaznictví. Mlynář mlel v mlýně z obilí mouku. Mydlář vyráběl mýdlo, které se však až do 19. století používalo – kvůli odlišnému přístupu k osobní hygieně – převážně jen k praní prádla. Barvíř barvil látky, které z nití na tkalcovském stavu utkal tkalec (též tkadlec). Zpracování syrových kůží zabitých zvířat se věnovali koželužové a jircháři. Rozdíl mezi nimi byl pouze ve způsobu zpracování kůží. Následnou kožedělnou výrobou se zabývali kožešníci, sedláři, uzdaři či řemenáři. Kožešník vyráběl z kůží oblečení a další doplňky včetně podšívek či čepic. Sedláři vyráběli sedla na koně, uzdaři uzdy a řemenáři řemeny. Provazník se živil výrobou provazů, které mohly sloužit jako postroje pro koně, sítě pro rybáře či k něčemu jinému. Nejčastěji byly provazy vyráběny ze lnu.

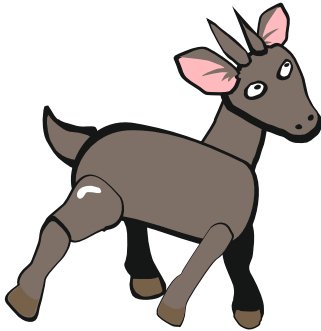
Kovář při práci

Co dělal jirchář?

Lidé v krajině

Část starých řemesel se v menším udržela dodnes. Patří mezi ně i kovářství. Kovář tvaroval kladivem převážně za horka železo do žádoucí podoby na kováčtině. Mezi jeho výrobky patřily různé kovové nástroje (sekery, kladiva, motyky, kleště, nádoby atd.), podkovy, okování kol u vozů i vozů samotných. Ve větších městech se pak toto řemeslo často členilo podle druhů výrobků na řadu příbuzných oborů: zámečnictví, kotlářství - výroba kotlíků (hrnců), zbrojířství, vlastní kovářství atd. Výrobu obuvi měl na starosti švec. Pevně z látek šil a opravoval oděvy krejčí. Řezník zpracovával maso a masné výrobky a hrnčíř vyráběl keramiku.

Co vyráběl kovář?

Přehled počtu řemeslníků v Blovicích od poloviny 17. do začátku 18. století

1654 – barvíř, bečvář, hrnčíř, kovář, kožešník, 2 krejčí, panský kuchař, 3 pekaři, 4 ševci, 7 řezníků

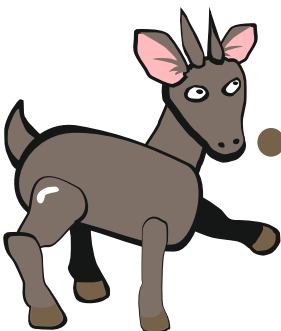
1674 – barvíř pláten, 2 bečváři, hrnčíř, kolář, 2 kováři, kožešník, 2 krejčí, kuchař, mydlář, mlynář, 3 pekaři, 6 řezníků, soukeník, 2 ševci, tkadlec

1717 – barvíř, bečvář, bednář, 2 hrnčíři, kantor*, 2 kováři, kožešník, 6 krejčích, mlynář, mydlář, pekař, 20 řezníků, šenkýř, 8 ševců, 3 tkalci, 3 truhláři, 2 uzdaři, zámečnick, zedník

* mezi řemeslníky byl počítán v roce 1717 i kantor neboli učitel

Židé

Zvláštní skupinu obyvatel představovali Židé. Ti byli od většinového obyvatelstva odlišní tím, že vyznávali jiné náboženství, tím bylo židovství neboli judaismus. Ostatní obyvatelstvo v českých zemích vyznávalo křesťanství. Na jižním Plzeňsku žili Židé například v Blovicích, Přešticích nebo Dolní Lukavici. Jejich živobytím byl převážně obchod. Tomu se věnovali především proto, že vykonávání některých řemeslných živností i zemědělství jim bylo zakázáno.

Proč se Židé zabývali převážně obchodem a nikoliv zemědělstvím jako většina venkovského obyvatelstva?

Pracovní úkoly:

Umísti v tabulce na správné místo pojmenování jednotlivých období, hlavní způsob obživy v tomto období a převažující způsob života. Některé pojmy použiješ vícekrát.

časté stěhování, doba bronzová, sběr a lov, zemědělství, doba kamenná, usazení na jednom místě po delší dobu, doba železná

Období pravěku od nejstaršího po nejmladší	Hlavní způsob obživy	Převažující způsob života

Ne všichni lidé se v minulosti živili zemědělstvím. Těm, kteří se zabývali zhotovováním výrobků, se říkalo řemeslníci. Tvůj úkol je spojit středověkého řemeslníka s jedním z jeho výrobků.

Řemeslník

kožešník
hrnčič
pekař
kovář
bečvář
kotlář
krejčí
tka(d)lec

Výrobek

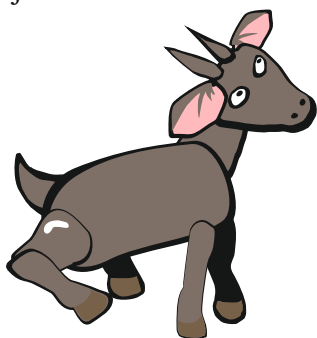
oděvy z látek
chleba
podkovy
hrnce
oděvy z kožešiny
nitě
velké sudy (bečvy)
keramické nádoby

Vysvětli vlastními slovy, co to byl cech.

Historické proměny krajiny

V posledních několika tisíci letech byl člověk tím, kdo nejvýrazněji měnil tvář krajiny nejen jižního Plzeňska. Toto začalo již s postupným příchodem prvních pravěkých zemědělců. Ti zakládali svá políčka v blízkosti řek na místech luk a lesů. Krajina oblastí, ve kterých se člověk usazoval, se tak jeho vlivem měnila. Až do středověku ale převažovala na jižním Plzeňsku člověkem nepřetvořená krajina.

Kdo nebo co mění v současnosti nejvýrazněji krajinu?

Kulturní a přírodní krajina

Krajinu, která je všude kolem nás, můžeme podle míry vlivu člověka rozdělit na krajinu kulturní a krajinu přírodní. Přírodní krajina je taková krajina, kterou člověk svou činností významněji neovlivňuje. Vytváří se sama. Naopak kulturní krajina vznikla kombinací činnosti přírody a člověka. Člověk má v tomto případě na vývoj a vzhled krajiny velký vliv.

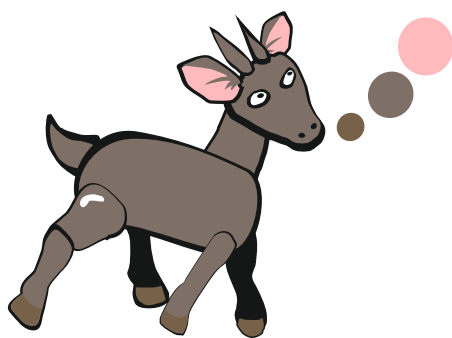

Jak se liší kulturní krajina od přírodní?

Během středověku došlo k nárůstu počtu obyvatelstva a s ním i k rozšíření lidského osídlení do původně přírodní krajiny. Došlo také k zahušťování sítě lidských sídel v krajině již obývané. To mělo za následek rozsáhlé odlesňování. Změnil se i způsob obdělávání polí a s ním i jejich vzhled. Hlavní změnou bylo zavedení trojpolního hospodaření.

Trojpolní hospodaření

Při trojpolním hospodaření bylo pole rozděleno na tři části. Jedna se osívala na jaře, druhá na podzim a třetí zůstala ležet ladem (nebyla obdělávána a sloužila jako pastva pro dobytek). Jednotlivým částem se říkalo jař, ozim a úhor. Další rok se způsob obdělávání posunul a předchozí úhor byl oset na jaře, předchozí na jaře osetá část pak na podzim a poslední část zůstala ležet ladem. Takto se posouvalo obdělávání a úhor každý rok.

Jak se říkalo části pole, které nebylo v daném roce obdělávané?

V 17. a 18. století, v období, kterému se v oblasti umění a stavitelství říká baroko, se začínají v krajině objevovat nové dominantní stavby. Jsou jimi zámky a zámečky, ty vznikají převážně na okrajích vesnic a ve volné krajině. Jsou

Dodnes se můžeme na jižním Plzeňsku setkat s množstvím alejí. Dnes se k alejím opět vracíme a vysazujeme je na místech, kde dříve stávaly. Jedna z velkého množství alejí se nachází například 3,5 km severovýchodně od Blovic. Tato třešňová alej vede od statku Karlov k lesu Velký remíz. Barokní ráz krajiny se povětšinou udržoval až do

Alej

Aleje se staly významným prvkem barokní krajiny. Jinak se dají nazvat stromořadím. Už z významu slova je patrné, že se jedná o vysazení stromů za sebou v předem určené směru. Jejich obliba se rozšířila právě v období baroka. Zprvu aleje křížovaly v přesném uspořádání okolí šlechtických sídel. Později pronikly i do volné krajiny, kterou pohledově rozdělávaly a zároveň uzavíraly cesty před okolní krajinou. Z vyvýšených míst byly vidět i z velké vzdálenosti a zvýrazňovaly tak trasu cest. Od konce 18. století byly povinně vysazovány u nově budovaných cest, protože měly vytvářením stínu šetřit tehdejší hlavní dopravní prostředek – koně a vozy. Dále měly plody stromů sloužit jako potrava vojákům vracějícím se z válek nebo vojenských cvičení.

Alej

poloviny 20. století, kdy se moci v tomto státě chopila komunistická strana a začala k obrazu svému přetvářet i krajinu.

Mnohé z památek lidské stavební činnosti v krajině jižního Plzeňska se dochovaly až do dnešních dnů. My se teď seznámíme s některými z nich, které by stálo zato vidět.

Církevní památky

Zajímavou středověkou památkou jižního Plzeňska je románsko-gotický kostel sv. Ambrože na Vícově. Tento kostel ze 13. století se nachází asi 2 km severovýchodně od centra Přeštic v místech zaniklé středověké vesnice. Je

Co je to alej?

nejstarším stojícím kostelem celého jižního Plzeňska a jedním z nejstarších kostelů v dnešní České republice. Uvnitř kostela se dochovaly dvě gotické nástěnné malby, unikátní krov a další doklady středověkého umění.

Z druhé poloviny 18. století pochází významná památka a dominanta Přeštic, a to barokní kostel Nanebevzetí Panny Marie. Jedná se o největší mimopražský barokní kostel v ČR. I díky tomu je zapsán na seznamu národních kulturních památek. V kostele se nachází množství barokních uměleckých děl včetně známého obrazu Panny Marie Bolestné, ke kterému se konaly pravidelné církevní poutě.

Zajímavou církevní památkou je barokní kostel sv. Jana Evangelisty v Blovicích, postavený v druhé polovině 18. století na místě staršího původně opevněného gotického kostela. V jeho blízkosti stojí kaple s hrobkou majitelů místního panství, šlechtických rodů

Kostel sv. Ambrože na Vícově u Přeštic

Kolovratů a Pálffyů.

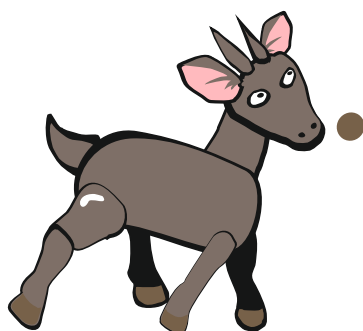
Obzvláště v případě menších vsí byly a jsou kostely dominantními stavbami celé vesnice. Tak je tomu i u Nezvěstic, kde stojí již od poloviny 14. století kostel Všech svatých, nebo v Řenčích o poznání mladší kostel sv. Cyrila a Metoděje z druhé poloviny 19. století.

Hrady a tvrze

Hrad Vlčtejn byl založen p r a v d ě p o d o b n ě v druhé polovině 13. století na buližníkové skále. V 17. století byl o p u š t ě n a z p u s t l . V první polovině 19. století byl

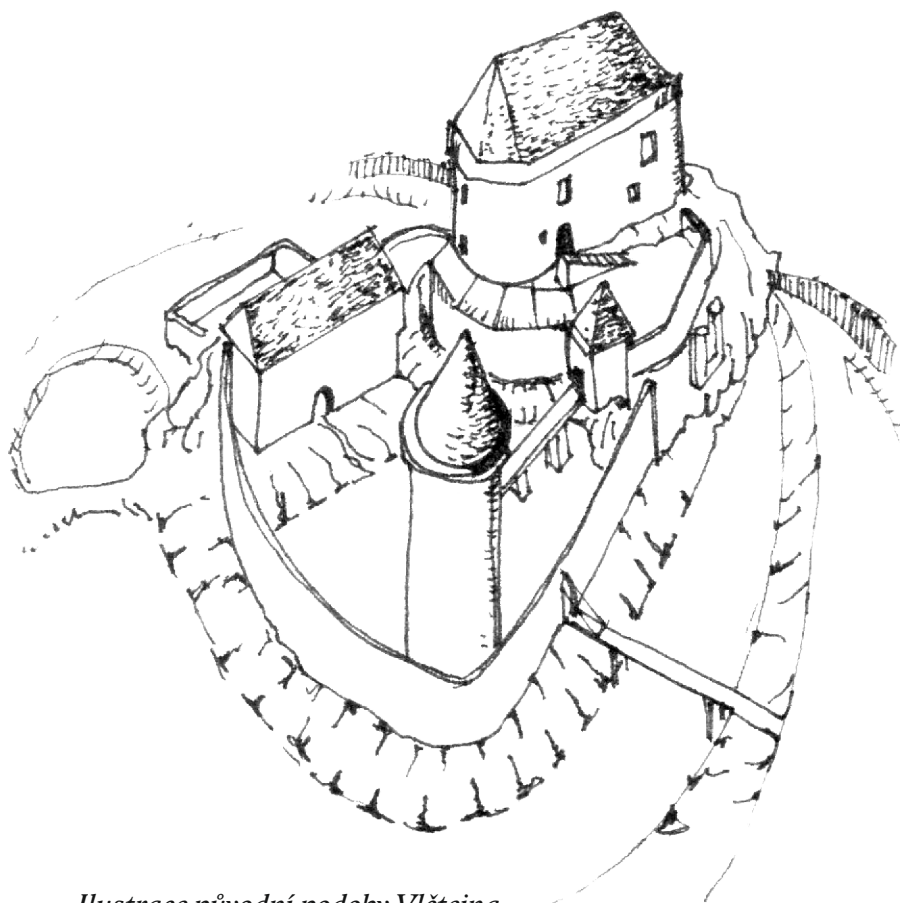
Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Přešticích

**Jak se jmenuje nejstarší kostel jižního Plzeňska a kde stojí?
V jakém městě se nachází největší kostel jižního Plzeňska?**

hradní palác přestavěn na lovecký zámek. Využíván však byl jen krátce a záhy začal opět chátrat. Dnes je tato zřícenina ležící asi 4 km severozápadně od Blovic dominantou viditelnou ze širokého okolí.

Zříceniny hradu Skála se nacházejí v Černém lese u Radkovic asi 4,5 km jihovýchodně od Přeštic. Jde v Čechách o ojedinělou ukázkou takzvaného dvojhradu neboli hradu se dvěma samostatnými jádry. Hrad byl postaven na začátku 14. století a svou funkci plnil až do 16. století, kdy byl opuštěn. O století později byl oficiálně zbořen, neboť se stal úkrytem různých lupičů. Stavba hradu využívala v maximální možné míře tvaru bulizníkové skály. Horní hrad byl tvořen dvěma paláci s nádvořím uprostřed a doplněn dalšími stavbami. Dolní hrad měl v čele čtverhrannou věž, za ní byl skrytý palác a v zadní části patrně opevněná hospodářská stavení.

Ilustrace původní podoby Vlčtejna

Méně majestátní i menší než hrady byly tvrze nižších šlechty. Pozůstatky po tvrzích najdeme například v Nezvěsticích a Řeňčích. V Hradišti (dnes součást Blovic), Dolní Lukavici a Chocenicích později vyrostly na místech středověkých tvrzí zámky.

Zámky a zámecké parky

Na jižním Plzeňsku se začínají zámky a zámečky budovat od konce 17. a hlavně v 18. století. Vznikají na okrajích sídel i ve volné krajině jako šlechtická sídla. Největší zámek v této oblasti je zámek v Hradišti.

Čím byl ojedinělý hrad Skála?

vznikají zámecké parky. Z 18. století pochází zámek Hradiště, který se v současnosti nachází na území města Blovice.

Stojí v místech původní tvrze ze 16. století, která byla v 18. století přestavěna na barokní zámek. Přestavbou, která určila jeho dnešní podobu, si zámek prošel v druhé polovině 19. století. Nedílnou součástí zámku je anglický zámecký park. V minulosti patřil k zámku i hospodářský dvůr s mlýnem, skleník a dům zahradníka. Dnes je zámek sídlem Muzea jižního Plzeňska.

Zámek v Dolní Lukavici z počátku 18. století je nejvýraznější místní památkou. Také stojí na místě starší tvrze a v jeho bezprostřední blízkosti se nachází park založený v první polovině téhož století. V tomtéž období byl postaven i zámek v Chocenicích. U zámku se rozprostíral hospodářský dvůr, který je dnes z větší části přestavěn. V současnosti je budova zámku prázdná.

Zajímavou historii má zámek v Letinech. Byl postaven také na začátku 18. století jako lovecký zámek. V roce 1766 byl ale přestavěn na lázeňský dům a v následujících letech k němu přibýly další budovy sloužící lázeňským

Chocenicí zámek v současnosti a na staré kresbě návštěvníkům využívajícím místní železné prameny. Vznikly tak Lázně Letiny. V současnosti ve zdejších budovách sídlí zdravotnické zařízení.

Městské i vesnické domy

Předmětem zájmu a obdivu se mohou stát kromě zámků a hradů i městské a vesnické domy. Například v historickém centru Blovic jsou nejvýraznějšími budovami radnice a budova bývalého soudního a berního úřadu. Obě pocházejí z 19. století. Vedle nich se ve městě nachází dalších pět památkově cenných a chráněných domů. Zajímavou vesnickou stavbou je mohutná budova barokní sýpky v Chocenicích z konce 18. století.

u.

Pracovní úkoly

Porovnáním staré a současné mapy můžeš zjistit, jak se obec, ve které chodíš do školy, nebo kde bydlíš, a okolní krajina za určitou dobu změnila. Použít můžeš mapy na mapovém portálu Mapy.cz (www.mapy.cz). Nejdříve zobraz hledanou obec. Poté klikni na odkaz Historická mapa. Zobrazí se ti mapa vytvořená v polovině 19. století. Nenech se vyvést z míry německými nápisy. Mapu zaměř na obec a co nejvíc přiblíž. Poté otevři internetový prohlížeč v novém okně a vyhledej stejnou obec. Klikni na odkaz turistická mapa. Obě okna prohlížeče dej na obrazovce vedle sebe. Turistickou mapu zaměř na obec a přiblíž do stejné velikosti jako na historické mapě. U obou map vypni všechny popisky. Nyní obě mapy porovnej a napiš, co se během více jak 150 let změnilo.

Vyber si některou památku z obce nebo jejího okolí, vyfotografuj ji a fotku nalep do připraveného okna v pracovním listu, který najdeš na www.cestykrajinou.cz. Popiš, co je na fotografii, a poté se pokus napsat krátkou upoutávku na tuto památku tak, abys k její návštěvě vybídl ostatní. Památkou může být například zámek, zámecký park, hrad, kaplička, boží muka, aleje atd.

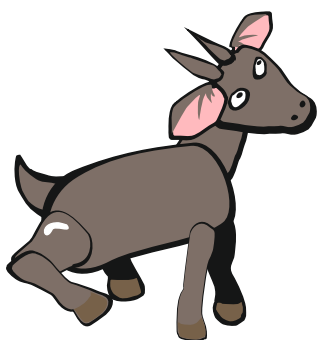

Vysvětli vlastními slovy, co je to kulturní krajina.

Život mezi řekami

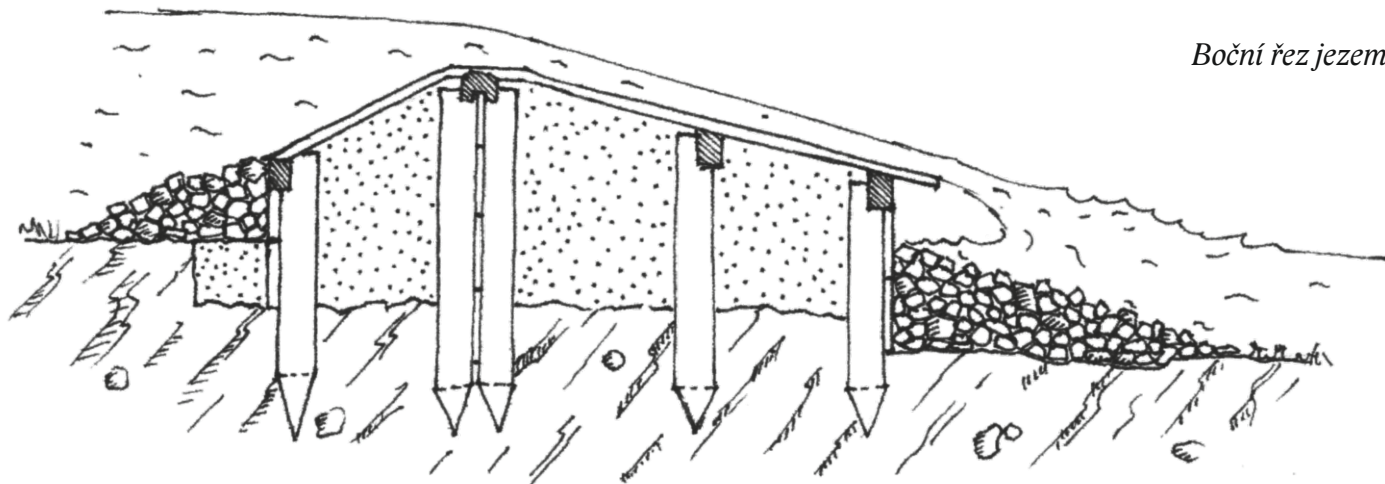
Oblastí jižního Plzeňska, přesněji Blovickem a Přeštickem, protékají dvě větší řeky Úhlava a Úslava. Vodnatější i delší Úhlava pramení ve studánce na severozápadním svahu Pancíře na Šumavě v nadmořské výšce 1 110 m. Úslava pramení v nadmořské výšce 695 m na severním úpatí Drkolné v Plánické vrchovině. Obě řeky tečou převážně severním směrem do Plzeňské kotliny, kde se Úhlava stává přítokem Radbuzy a Úslava přítokem Berounky.

Život lidí v oblasti byl odnepaměti provázán s těmito řekami. Říční údolí přeměnil člověk již v dávné minulosti na pole, která mu dávala obživu. Podél řek vedly cesty. Na druhou stranu bylo nutné řeky i okolní říčky překonávat, a tak vedly cesty k brodům a později začaly být stavěny mosty. Na březích řek také vznikala města. Řeky poskytovaly obyvatelům nezbytnou vodu a zároveň sloužily jako překážka pro nepřátele. Na kopcích řek obtékaných říčním proudem byly budovány hrady i tvrze. Přímo závislý byl na řece Úhlavě vodní hrad Švihov, který stojí v rovinaté krajině.

Jak se jmenují dvě největší řeky protékající jižním Plzeňskem začínající na písmeno Ú?

Od dávných dob byla využívána vodní energie místních řek. Tam, kde byl spád řeky vyšší, se již od středověku budovaly vodní mlýny, hamry i pily. Tam, kde nebyl spád řeky dostatečný, bylo nutné nejdříve postavit jez. Ten zvedal hladinu řeky a umožnil odebírat část vody z řeky přes takzvaný náhon, kterým byla voda přiváděna k vodnímu kolu. To bylo základem každého vodního mlýna, stejně tak hamru i pily. Vodní kolo bylo roztáčeno proudem vody a prostřednictvím převodního zařízení byly poháněny stroje uvnitř mlýna, hamru i pily.

Boční řez jezem

Hamr

Hamr byla kovářská dílna, ve které velké stroje na kování železa využívaly sílu vodní energie. Tekoucí voda roztáčela vodní kolo stejně jako u vodního mlýna a pomocí převodních zařízení poháněla kovářské stroje. Někdy se výraz hamr používá i pro kovací stroj, kterému se říkalo buchar. Buchar bylo v podstatě obrovské kladivo, které výrazně ulehčovalo a urychlovalo namáhavou kovářskou práci a umožňovalo zpracovávat i větší kusy železa.

Vodní kola byla rozeseta po celé délce Úhlavy i Úslavy. Jenom na Úslavě na Blovicku bylo šest vodních mlýnů, ve kterých se mlelo obilí, hamr na zpracování železa i pila na dřevo. Dnes se již obilí v mlýnech poháněných vodním

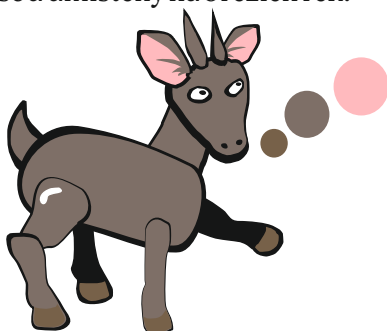
kolem nemele. Mlýnská kola začala být na přelomu 19. a 20. století nahrazována modernějšími turbínami, které efektivněji využívaly vodního proudu pro provoz strojů. V 50. letech 20. století skončilo mletí obilí ve většině vodních mlýnů jako takové. Dnes se ale budovy mlýnů i jezy dočkaly nového využití: jsou zde instalovány nové turbíny, které slouží k získávání elektrické energie. Těmto elektrárnám se říká malé vodní elektrárny (zkratka MVE) a bývají umístěny v bývalých mlýnech nebo v nově postavených budovách u jezů. Více se jich nachází na Úhlavě, která je o něco málo delší a hlavně má větší spád. Voda z řek se používala i při zpracovávání železné rudy. Pro její roztavení byly nutné pece, které stávaly například u Nezvěstic. Místo nebylo vybráno náhodně, neboť v okolních lesích se ruda těžila a lesy poskytovaly i dostatek dříví pro výrobu dřevěného uhlí, kterým se v pecích topilo. Takto získané železo se následně zpracovávalo v místních hamrech. Ty vznikaly nejenom na Úslavě a na jejích přítocích, ale i na Úhlavě. První zprávy o místních hamrech pocházejí z konce 16. století. V 19. století, v návaznosti na výrobu železa v okolí, vznikla v Nezvěsticích u mlýna i drátovna.

Vodní kolo roztáčené dopadající vodou

Řek se využívalo i k chovu ryb, a to ve větší míře než dnes. Například přímo na Úslavě bylo vybudováno několik průtočných rybníků a i rybníky v okolí řek byly jejich vodou napájeny pomocí náhonů.

Obě řeky dnes slouží mimo jiné k rekreaci. Na Úslavě se čile rybaří a místní rybníky jsou velice často také přírodními koupališti. Jedním z největších je Hnačovský rybník na horním toku Úslavy. Dále využívají především Úhlavy vodáci, kteří se na loďkách nechávají unášet proudem. Vzdálenost, kterou urazí, mohou zjistit podle kilometrovníků, které jsou umístěny na březích řek.

K čemu slouží malé vodní elektrárny a kde je najdeme?

Říční kilometr

Říční kilometry jsou u řek poznačeny na kilometrovnících. Říční kilometr udává vzdálenost určitého místa na vodním toku od jeho ústí (nikoliv od pramene). Směrem proti proudu se kilometry přičítají. Důvodem počítání proti směru proudu je to, že říční pramen bývá často špatně dohledatelný.

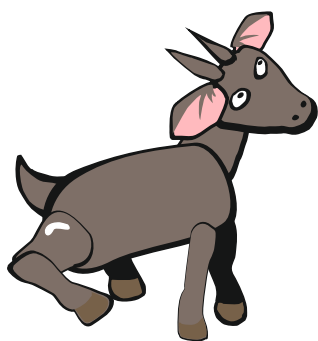
Velký význam jako zdroj pitné vody má především Úhlava. Klatovsko a Domažlicko je zásobováno vodou z Nýrské přehrady ležící na Úhlavě, která byla vybudována na této řece v 70. letech 20. století. Přímo z Úhlavy se pak odebírá voda v Plzni pro město samotné i okolí. Pouze jižní Plzeňsko čerpá zásoby pitné vody především z podzemních zdrojů.

Říční kilometrovník

Řeky však mohou být jak dobrý sluha, tak i zlý pán. Ukázalo se to obzvláště při ničivých povodních v roce 2002, kdy se rozvodnila většina českých řek, Úhlavu a Úslavu nevyjímaje. Nejvíce postiženými obcemi jižního Plzeňska byly Blovice na Úslavě a Dolní Lukavice a Přeštice na Úhlavě.

Člověk vzniku povodní svými zásahy v krajině výrazně napomáhá. Snižuje schopnost krajiny zadržet vodu, která se v daném území vyskytuje, napřimováním vodních toků, odvodňováním zemědělských půd, vysušováním mokřadů, zmenšováním rozlohy lesů a rozptýlené zeleně, plošnou výstavbou komunikací i sídlišť. Izde však existuje řešení. Člověk se musí snažit zvyšovat schopnost krajiny vodu zadržet. Opatřeními, kterými toho lze dosáhnout, je budování polderů (míst, kam se může v případě zvýšené hladiny řeka rozlít), péče o lužní lesy, obnova malých vodní nádrží a zvyšování obsahu humusu v půdě.

Které obce jižního Plzeňska byly nejvýrazněji zasaženy povodní v roce 2002?

Pracovní úkoly

Na www.cestykrajinou.cz najdi slepou mapu Plzeňského kraje. Stáhni ji a vytiskni. Urči a pojmenuj zobrazené řeky: Úhlava, Úslava, Mže, Radbuza, Berounka. Doplň do mapy na správná místa:

- názvy měst Plzeň, Přeštice, Blovice
- názvy pohoří Šumava a Český les a Švihovskou pahorkatinu
- názvy vodních nádrží Hracholusky a Nýrsko

Do slepé mapy můžeš doplnit i další obce, prameny řek Úhlavy a Úslavy, některé památky atd.

Krajina dneška

Vybavení obcí

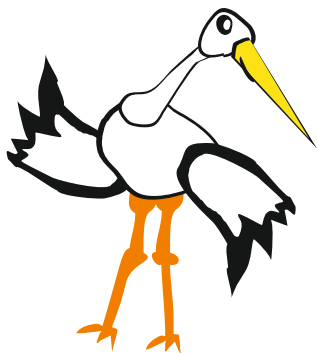
Oblast Přešticka a Blovicka byla vždy ovlivňována severněji ležící Plzní, zvláště v druhé polovině 19. století tento vliv zesílil. Díky relativní blízkosti Plzně zde nenajdeme větší město, které by se mohlo ucházet o označení místní centrum. Prvním větším městem jižně od Plzně jsou až přibližně 40 km vzdálené Klatovy. To, že na jižním Plzeňsku nenajdeme žádné místní centrum, potvrzuje i územní pojmenování oblasti, a to okres Plzeň-jih. Vzhledem ke konkurenci průmyslové Plzně se zde nerozvinul téměř žádný průmysl a oblast si zachovala až dodnes převážně venkovský ráz s velkým počtem malých obcí. Pro jejich rozvoj je zvláště důležitá přítomnost místní základní školy alespoň s prvním stupněm. Mladí lidé zakládající rodiny totiž spíše zůstanou v obci, kde budou moci jejich děti chodit do školy. V malých obcích je navíc málo pracovních míst, a tak nabývá na důležitosti dopravní dostupnost většího města s vyšším množstvím pracovních příležitostí. Dopravní dostupnost zlepšuje jak dobrá kvalita cest, tak pravidelné spojení hromadnou dopravou. Zde se projevuje význam Plzně, kam za práci dojíždí v podstatě z každé obce Blovicka i Přešticka přibližně celá pětina pracujících.

Obec

Obcí je každá vesnice nebo město, ve kterém sídlí obecní úřad v čele se starostou. Úředníci na obecním úřadě se starají o každodenní chod obce. Ve městech se obecním úřadům říká městský úřad. Vesnice a osady, které nemají svůj obecní úřad, nejsou samostatnou obcí a patří nejčastěji pod nejbližší obec (obecní úřad). Každá obec má své území. Část tohoto území tvoří zástavba, například domy se zahradami, silnice, a část je otevřená krajina např. zemědělsky využívaná půda, to znamená pole a louky nebo lesy.

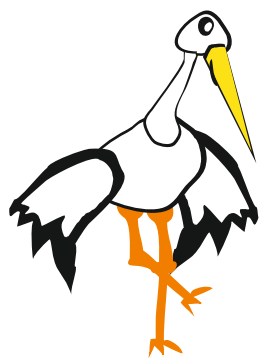
Plánek obce Renče

Kdo stojí v čele obecního úřadu?

Obecní zastupitelstvo

Každá obec v České republice má své obecní zastupitelstvo, které se stará o její fungování. Tvoří ho několik občanů obce zvolených ostatními v obecních volbách. Ty se konají pravidelně každé čtyři roky. Po volbách nově zvolení zastupitelé vyberou ze svých řad nového starostu. Hlavními úkoly zastupitelstva jsou: hospodaření s obecním majetkem, schválení plánu rozvoje obce a dohlížení na jeho plnění.

Jak často se konají volby do obecních zastupitelstev?

Co si představit pod slovy vybavenost obce? Vybavenost obce může mít velký vliv na to, jak dobře se v ní budou její obyvatelé cítit a jak dobře se jim v ní bude žít. Pokud mluvíme o vybavenosti obce, máme na mysli především:

- množství a kvalitu služeb, které mohou lidé ve své vesnici nebo městě využívat. To znamená, kolik a jaké zde najdou obchody (supermarket, potraviny, řeznictví, cukrárna, drogerie, oblečení atd.) i kolik je zde provozovatelů ostatních služeb, jako je kadeřnictví, rychlé občerstvení, restaurace, pošta nebo autoservis a jistě bychom přišli i na další.
- přítomnost škol a ostatních školských zařízení (mateřské, základní, střední i střední odborné školy, gymnázia, jazykové školy, umělecké školy, domy dětí a mládeže).
- fungující zdravotnická a sociální zařízení. Nejzákladnějším zdravotnickým zařízením v obci je zdravotní středisko s obvodním lékařem pro dospělé a dětským lékařem. Ve větších obcích pak ordinují i specialisté, nejčastěji se setkáme se zubními lékaři. Sociálními zařízeními jsou například domovy pro seniory či zdravotně postižené, azylové domy pro osoby v nouzi nebo volnočasová centra pro děti a mládež.
- existenci sportovišť a fungování sportovních organizací. Nejběžnějším sportovištěm jsou v České republice pravděpodobně fotbalová hřiště. Za určitý druh sportoviště pro děti by se dala považovat i dětská hřiště. Další druhy sportů se provozují pod střechou fitcenter, školních tělocvičen, sokoloven nebo plaveckých bazénů.
- činnost kulturních zařízení. Mezi ně patří například městská kulturní střediska, knihovny, kina, divadla, muzea nebo galerie. Jejich nejčastějším cílem je návštěvníka vzdělávat, pobavit nebo obě tyto činnosti propojit.
- přítomnost policejní služebny a hasičské zbrojnice.
- vybavenost obce inženýrskými sítěmi. Inženýrské sítě je označení pro vodovod, rozvodnou elektrickou síť, plynovod a kanalizaci s připojením na čističku odpadních vod.

Vybavenost jednotlivých obcí je různá a většinou úzce souvisí s počtem jejích obyvatel. Převážně platí, že čím více jich obec má, tím bývá její vybavenost lepší. V oblasti jižního Plzeňska mezi řekami Úhlavou a Úslavou jsou nejlidnatějšími obcemi Přeštice a Blovice. Přeštice mají přes 7 tisíc obyvatel a Blovice přes 4 tisíce. Zároveň jsou obě města obcemi s rozšířenou působností.

Obec s rozšířenou působností

Obcí s rozšířenou působností je v České republice 205. Jsou to zpravidla místní centra a sídlí v nich úřady, které mají na starost vydávání cestovních pasů, občanských i řidičských průkazů, výplatu sociálních dávek, dohled nad nakládáním s odpady, ochranu životního prostředí a další. O tyto záležitosti se starají v celém obvodu obce s rozšířenou působností a pro všechny občany, kteří v něm žijí. Například pro obyvatele Chocenic jsou obcí s rozšířenou působností Blovice. Pokud bychom tedy byli obyvateli Chocenic, museli bychom o vydání cestovního pasu či řidičského průkazu zažádat na blovickém obecním úřadě.

Vybavenost Přeštic i Blovic bude tudíž větší než u ostatních menších obcí. To jsou například Nezvěstice s necelými patnácti sty obyvateli, Dolní Lukavice se skoro devíti sty obyvateli, Řenče s přibližně osmi sty obyvateli a Chocenice s více než pětistovkou obyvatel.

Pracovní úkoly

Poznej své bydliště a zjisti vybrané údaje o obci, ve které bydlíš.

Název obce:

Počet obyvatel obce:

Starosta / starostka:

Počet členů obecního zastupitelstva:

Jaká je vybavenost obce, ve které bydlíš, nebo kde chodíš do školy v následujících oblastech? Vycházej při popisu vybavenosti obce z vysvětlení v předcházející kapitole.

Služby:

Školy a ostatní školská zařízení:

Zdravotnická a sociální zařízení :

Sportoviště a sportovní organizace :

Kulturní zařízení :

Přítomnost policejní služebny a hasičské zbrojnice :

Vybavenost obce inženýrskými sítěmi :

Dopravní spojení s většími městy veřejnou hromadnou dopravou :

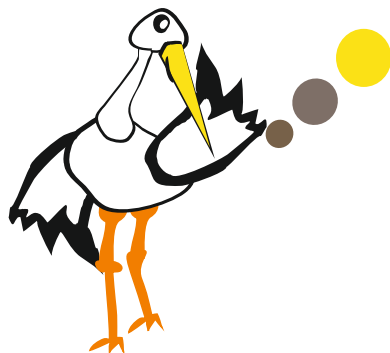
Co z vybavenosti ti v obci nejvíce chybí?

Proč je dobré vědět, pod jakou obec s rozšířenou působností patří obec, ve které bydlíš, a která to je?

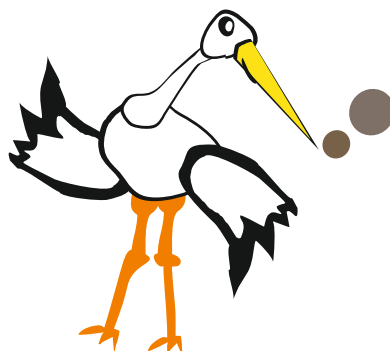
Čas proměn

Druhá polovina minulého, tedy 20. století, byla obdobím velkých změn. Ty se nevyhnuly ani jižnímu Plzeňsku a jejím obyvatelům. Důležitým zlomem se stal rok 1948, kdy se na dlouhých 41 let chopili moci v tomto státě komunisté. Období jejich vlády někdy nazýváme obdobím nesvobody. Obdobím nesvobody proto, že byla omezena nebo zrušena základní práva všech občanů. Patřilo mezi ně právo cestovat volně do zahraničí, kritizovat komunistickou vládu prostřednictvím tiskovin, scházet se ve větším počtu a vyjadřovat nespokojenost s vládou. Za tyto a další prohřešky hrozilo několik let věznění. Zároveň došlo k rozkladu dosavadních jistot a zvyklostí. Jednou z nich byla nedotknutelnost soukromého vlastnictví. Soukromým podnikatelům byly zabaveny továrny i jiné podniky, jejich novým vlastníkem se stal stát řízený komunistickou stranou. Stát pak rozhodoval, kolik a čeho se kde vyrobí.

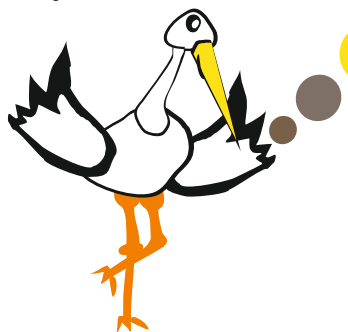
Kdy se chopili moci v Československu komunisté?

Oblast jižního Plzeňska byla sice převážně zemědělskou oblastí, ale i zde fungovalo několik továren, které byly takto zestátněny. Častěji se továrny vyskytovaly ve městech než na vesnicích, a tak jako názornou ukázkou využijeme Blovice. Zde byla zestátněna továrna firmy Lekov vyrábějící elektrické vrtačky a další, spíše menší, podniky nesoucí názvy po svých majitelích. Jednalo se o firmy Martin Kozák (strojírna), Škrábek (kamenolomy a kamenictví), Ulč (kruhová cihelna), František Pavel (zpracování dřeva a parní pila), V. Kotršal (knihtiskárna).

Jak se jmenovala továrna na elektrické vrtačky v Blovicích?

Nejběžnějším soukromým majetkem na venkově však nebyla dílna nebo továrna, ale kus pole se zemědělskou usedlostí. Soukromé zemědělce postihl podobný osud jako majitele dílen a továren. Nakonec o svůj majetek také přišli. Nejvíce se zestátnění soukromého majetku dotklo takzvaných sedláků. Přišli o půdu obdělávanou často po generace a museli začít pracovat jako zaměstnanci Jednotných zemědělských družstev (zkráceně JZD). Ti, kteří se nechtěli svých statků a půdy vzdát, byli všemožnými způsoby pronásledováni. Jedním z opatření namířeným proti sedlákům bylo jejich vystěhování z rodné vesnice, nejlépe co nejdál. Například sedlák Josef Balvín z Blovic byl i s celou rodinou vystěhován až do Chrudimi ve východních Čechách. Stejný osud postihl i rodinu nezvěstického sedláka Aloise Krňoula, takto bychom mohli jmenovat mnoho dalších. Někteří ze sedláků, kteří se obzvláště tvrdošíjně odmítali vzdát rodových majetků, končili dokonce i ve vězeních.

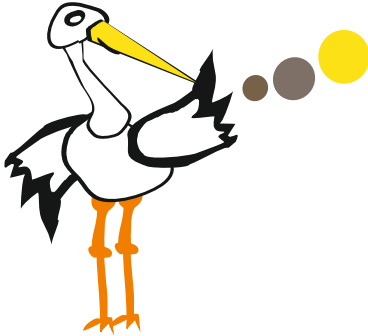

Co znamená zkratka JZD?

Sedlák

Sedlák byl majetnější rolník (starší výraz pro soukromého zemědělce), který vlastnil větší zemědělskou usedlost (statek). Většinou se jednalo o zkušeného hospodáře s přirozenou autoritou mezi ostatními vesničany. Některé selské rody hospodařily na jednom místě po celé generace a k jejich půdě i statku je pojilo silné pouto.

Proces rušení soukromého hospodaření na zemědělské půdě se nazýval kolektivizací. S tímto více jak půlstoletí starým dědictvím se český venkov vyrovnává až doposud, i když obnovení soukromého vlastnictví půdy následovalo záhy po konci komunistické vlády v roce 1989.

Při jaké příležitosti došlo v tomto státě k obnovení soukromého vlastnictví půdy?

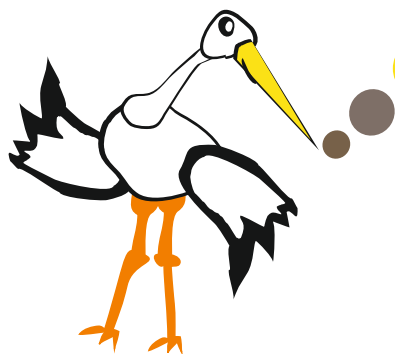
Kolektivizace venkova

Kolektivizace probíhala v Československu na konci 40. let a během 50. let 20. století. Její dopad na venkov byl obrovský. Zničila totiž soukromě hospodařící zemědělce, kteří byli vedoucí silou venkova. To nenávratně změnilo život ve vesnicích jako takový, neboť byly narušeny tradiční vazby mezi lidmi i dlouhotrvající zvyklosti. Narušení mezilidských vztahů a neexistence přirozené autority, která by byla pro ostatní příkladem, to jsou v leckteré vesnici problémy, které přetrvávají dodnes.

V rámci kolektivizace byli soukromí zemědělci nuceni převádět svůj majetek do jednotných zemědělských družstev (JZD), která vznikla téměř v každé vesnici. Zemědělci tak byli nuceni měnit svůj časem prověřený způsob hospodaření i způsob života vlastních rodin.

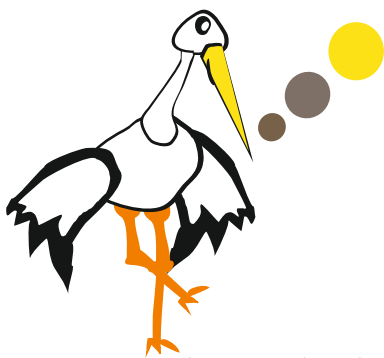

Mez – neobdělávaný pás půdy oddělující dvě pole

Jaký byl bezprostřední dopad kolektivizace na venkově?

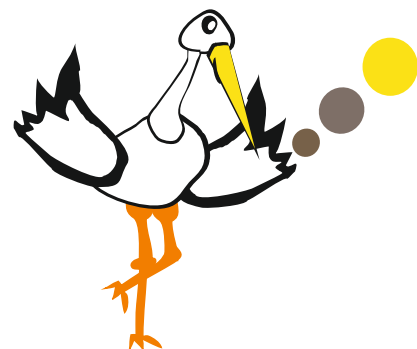
Spolu s rušením soukromého vlastnictví půdy došlo v této době k obrovské změně tváře krajiny, ve které zemědělci hospodařili. Byly rozorávány meze mezi jednotlivými malými políčky a tvořeny velké lány. Ty byly sice snadněji obhospodařovatelné těžkou zemědělskou technikou, jako jsou traktory a kombajny, ale na přírodu to mělo často velmi špatný vliv. Zmizelo velké množství rostlin a s nimi i živočichové. Půda byla ve větší míře odnášena větrem i vodou. Díky nově používané zemědělské technice, vysokému hnojení a používání chemických prostředků se sice dosáhlo vyšších výnosů z obhospodařované krajiny, ale důsledkem bylo zhoršení její kvality do budoucna (snížila se pestrost doprovodných rostlin i živočichů vázaných na zemědělskou půdu, půda a podzemní voda byla zamořena umělými hnojivy i dalšími chemickými látkami).

Co se stalo v této době s malými poli?

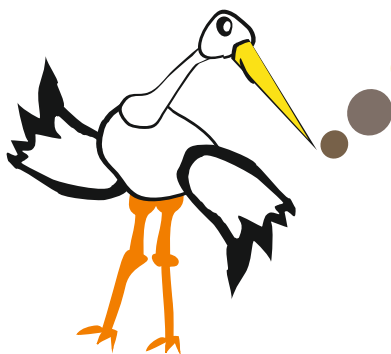
Tvář nezměnila jen pole, ale i vesnice. Ve většině obcí byla vytvořena JZD a spolu s jejich vznikem začaly být budovány velké areály hospodářských budov. Ty se staly stájem pro dobytek i skladišti plodin. Velmi často byly tyto nové stavby budovány bez ohledu na okolní zástavbu i krajinný ráz. Nebylo proto výjimkou, že se staly novou, často nevhlednou dominantou vesnic i městeček.

V některých případech tyto stavby nezapadají do venkovského prostředí a jsou viditelné ze širokého okolí dodnes. Jako příklad může sloužit silo (sklad pro obilí nebo jiné sypké materiály) na jižním okraji Blovic.

Co je to silo?

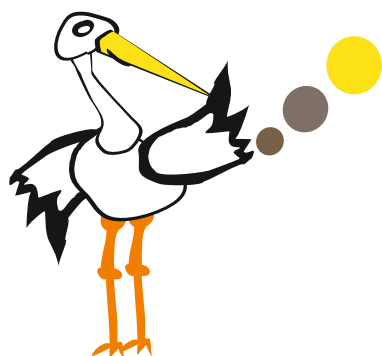
Nejen budovy JZD, ale i nové obytné domy nebyly často stavěny s ohledem na venkovský charakter místa. Pod heslem „přiblížování venkova městu“ byly do venkovských oblastí přinášeny vzory městských staveb i životního stylu. Vliv je patrný dodnes. Stále je možné setkat se se stavbami nových domů, zpravidla na okrajích vesnic, které s původní starou venkovskou zástavbou ani v nejmenším nesouzní. Tyto stavby lze v podstatě nalézt téměř v každé vesnici. Nejkriklavějšími příklady městské zástavby na venkově jsou panelové domy. Ani v maloměstském prostředí Blovic nepůsobí řada mnohapatrových panelových domů nedaleko centra příjemným dojmem.

Jaký byl důsledek snah přiblížit venkov městu?

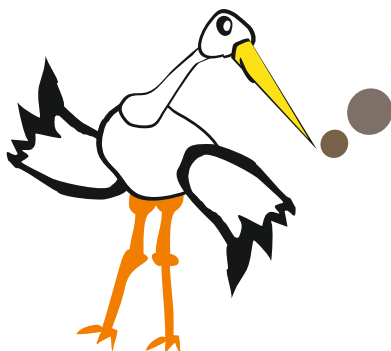
Na konci roku 1989 došlo ke zlomu. Po vlně občanských protestů se představitelé komunistické strany po jednačtyřiceti letech vzdali absolutní moci ve státě. Na jaře 1990 proběhly po několika desetiletích první svobodné volby, byla zrušena cenzura médií, povoleno soukromé podnikání, cestování do zahraničí atd. Změny probíhaly i na venkově. Hlavní změnou byla přeměna JZD na zemědělská družstva a vrácení majetků, včetně půdy, jejich původním majitelům či jejich potomkům. Dále od 90. let probíhají na vesnicích méně nebo i více viditelné rekonstrukce. V polovině 90. let byla uskutečněna v Blovicích například úplná oprava hlavní silnice vedoucí městem nebo v Nezvěsticích oprava kostela Všech svatých.

Nyní se podíváme na některé opravy i nové veřejné stavby, které byly v jednotlivých obcích provedeny v posledních letech. Začneme v Blovicích. Zde proběhlo zateplení Domu dětí a mládeže. Opraveno bylo kulturní středisko Lidový dům, v němž se nyní nacházejí dva společenské sály a sídlo městské knihovny. Nového využití se dočkal i zámek v Hradišti na jižním okraji Blovic, zámek totiž sloužil v 2. polovině 20. století jako budova zemědělské školy. Od roku 2002 v něm sídlí Muzeum jižního Plzeňska. Významné opravy a rozšíření se dočkala blovická poliklinika, která slouží nejen blovickým, ale i obyvatelům širokého okolí. Opraven byl i plavecký bazén při místní základní škole. Nově byly postaveny například bikepark nebo hřiště na národní házenou. Za největší projekt posledních let je pak považována výstavba nové kanalizace a přestavba místní čistírny odpadních vod tak, aby dokázala účinně čistit odpadní vodu, která je vypouštěna do Úslavy.

Uved' příklad nové stavby v Blovicích v posledních letech.

V Nezvěsticích proběhla přestavba házenkářského hřiště a jeho okolí. Dolní Lukavice se zaměřila na opravy mateřské školy, střechy obecního úřadu a zkrášlování okolí obce. V Řenčích bylo opraveno sportovní hřiště spolu s budovou obecního úřadu a upraveno okolí kostela sv. Cyrila a Metoděje. Úprava okolí kostela se následně stala inspirací projektu úpravy veřejných prostranství na náběhách v Řenčích i okolních vesnicích spadajících pod zdejší obecní úřad. Největším místním projektem současnosti se ale stala výstavba budovy mateřské školy. Částečné opravy na budově mateřské i základní školy byly provedeny i v Chocenicích.

K čemu se stala inspirací úprava okolí kostela v Řenčích?

Pracovní úkoly:

Práce s leteckými snímky obce. Porovnání změn pomocí leteckých snímků z let 1947–1962 a z roku 2011

Porovnej letecké snímky obce, ve které bydlíš, pomocí mapového portálu Plzeňského kraje. Zadej adresu www.plzensky-kraj.cz/cs/kategorie/mapy-0. V nabídce map klikni na odkaz Historický černobílý letecký snímek kraje z let 1947–1962. Poté zadej do vyhledávače na mapě název hledané obce. Pohybem posuvníku můžeš volně přecházet mezi leteckým snímkem z let 1947–1962 (Historická fotomapa) a leteckým snímkem z roku 2011 (Fotomapa 2011).

Zaměř se na jedno místo a přecházej volně mezi mapami. Vyber si těchto míst několik, a postupně si zapisuj změny, které jsi odhalil. Aby tě při sledování leteckých snímků nerušila zobrazovaná čísla domů a názvů ulic, můžeš v nabídce Více vrstev tuto funkci vypnout tak, že všechny nabízené možnosti odznačíš.

Práce se starou fotografií

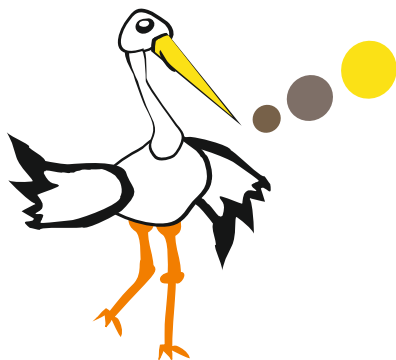
Vyhledej v rodinném archivu nebo starých novinách starou fotografii, která zachycuje nějaké místo nebo objekt v obci, v níž bydlíš. Pokus se toto místo pojmenovat a následně ho i najít. Poté vyfotografuj místo či objekt, jak vypadá v současnosti, z pohledu staré fotografie (tak, aby byly obě fotky vyfoceny ze stejného místa). Nalep obě fotky do připravených oken v pracovním listě, který najdeš na www.cestykrajinou.cz a popiš, jak se daná místa nebo objekty změnila.

Která místa či stavby jsou v obci, ve které bydlíš, zanedbaná či zchátralá a potřebovala by upravit nebo opravit?

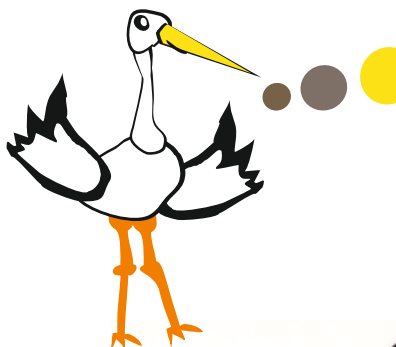
Místní občanská společnost

Co se skrývá pod slovy občanská společnost? Na tuto na první pohled lehkou otázku není jednoduchá odpověď. Existuje totiž velké množství názorů vysvětlujících tento pojem různě a z odlišných úhlů pohledu. My se při popisu občanské společnosti na Přesticku a Blovicu zaměříme na aktivní dobrovolnou účast místních občanů v zájmových spolcích a sdruženích, které se starají o rozvoj zdejších obcí, o památky a přírodu. Stranou našeho zájmu nezůstanou ani místní významné kulturní akce a spolupráce obcí jako celků.

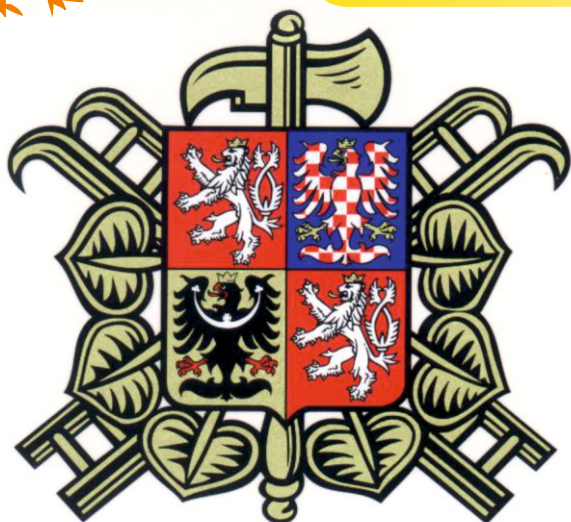

Lze jednoznačně odpovědět na to, co je to občanská společnost a proč?

Společenských a kulturních akcí se v Blovicích, Nezvěsticích, Dolní Lukavici, Řenčích i Chocenicích koná během roku celá řada. Někde jich je více, jinde zase méně. Velmi aktivní jsou v tomto ohledu sbory dobrovolných hasičů. Svůj hasičský sbor složený z dobrovolníků má každá z uvedených obcí. Hasiči jsou pořadateli hasičských zábav, dětských dnů a dalších společenských akcí. Podobně společensky aktivní jsou i další sdružení a spolky. Můžeme jmenovat místní organizaci Českého rybářského svazu v Blovicích, Myslivecké sdružení Hubert v Chocenicích, neformální Spolek chocenicích holek tamtéž nebo Myslivecké sdružení Lukavan v Dolní Lukavici. Společenskou událostí bývají na vesnicích a v malých městech i sportovní akce. V Blovicích i ostatních obcích jsou sportovní oddíly sdruženy v místních tělovýchovných jednotách Sokola. V Blovicích se konají soutěžní utkání ve fotbale, tenise a národní házené, v Nezvěsticích ve stolním tenise a národní házené a v Dolní Lukavici ve fotbale. V Chocenicích se stal již tradiční sportovní akcí Chocenicický šoupák, turnaj v petanque.

Čím dalším kromě hašení požárů se zabývají Sbory dobrovolných hasičů na vesnicích?

Znak dobrovolných hasičů

Znak České obce sokolské

O rozvoj společenského a kulturního života se starají v některých obcích i jejich zastupitelé. V menších obcích je pořadatelem různých akcí přímo obec, ve větších Blovicích se o tyto záležitosti stará městem zřízené kulturní centrum Lidový dům. V jeho prostorách se pořádají pravidelně koncerty, taneční kurzy i divadelní představení. V Nezvěsticích se například pod záštitou obecního úřadu koná tradiční slavnost s názvem Nezvěstická neckyáda a v Dolní Lukavici takto probíhá soutěž v požárním sportu O putovní pohár starosty obce.

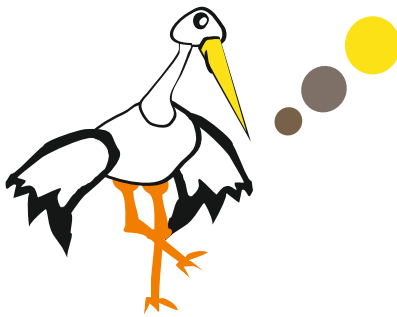
Haydnovy hudební slavnosti

Za zmínku stojí Haydnovy hudební slavnosti, které se konají pravidelně každý rok v září. Jedná se o mezinárodní hudební festival, jehož centrem je obec Dolní Lukavice. Výběr této obce – coby centra tohoto festivalu – není náhodný, neboť právě zde působil v polovině 18. století jako kapelník slavný rakouský hudební skladatel Joseph Haydn. Z doby jeho působení v této obci pravděpodobně pochází jeho 1. symfonie D dur s názvem „Lukavická“. Jednotlivé koncerty festivalu se však nekonají pouze v Dolní Lukavici, nýbrž v kostelích a kláštřích celého jižního Plzeňska (např. v kostele sv. Víta v Dobřanech, v kostele sv. Jana Evangelisty v Blovicích či v kostele Nanebevzetí P. Marie v Přešticích a v Řenčích). V září 2012 se konal jubilejní 20. ročník tohoto festivalu.

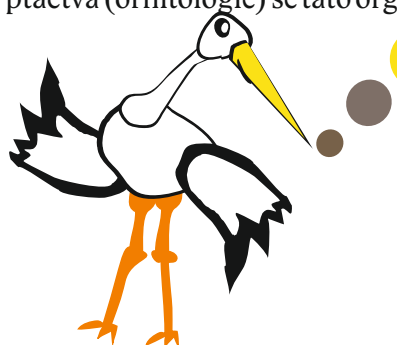
Joseph Haydn

Měli bychom se zmínit i o dvou občanských sdruženích, které sídlí v Přešticích a jejichž činnost přesahuje rámec tohoto města. Prvním z nich je Občanské sdružení zdravotně postižených Přešticka. To se zabývá poradenstvím pro naše zdravotně postižené spoluobčany, pořádá pro ně rehabilitační a rekondiční pobyty i různé volnočasové aktivity. Druhým je Spolek pro záchranu historických památek Přešticka. Byl založen v roce 1996 s cílem popsat místní památky a historicky zajímavé stavby v Přešticích a jejich okolí a přispět k jejich údržbě či obnově. Další činností spolku je propagace místních slavných rodáků a pečování o jejich odkaz. Jedná se zejména o hudebního skladatele Jakuba Jana Rybu, architekta, stavitele a mecenáše Josefa Hlávku a bankéře a politika Jaroslava Preisse.

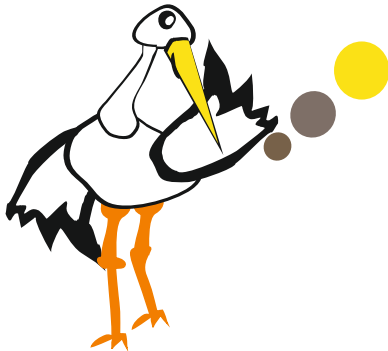
Jaká obec je centrem Haydnových hudebních slavností a proč?

Na území Přešticka a Blovicka je činný i Nepomucký ornitologický spolek. Jedná se o občanské sdružení, které provádí sčítání ptactva, a to hlavně v povodí Úhlavy (Přešticko) a Úslavy (Blovicko). Kromě výzkumu a ochrany ptactva (ornitologie) se tato organizace zabývá i ochranou ostatních živočichů i rostlin a zejména míst, kde žijí.

Co je cílem Spolku pro záchranu historických památek Přešticka?

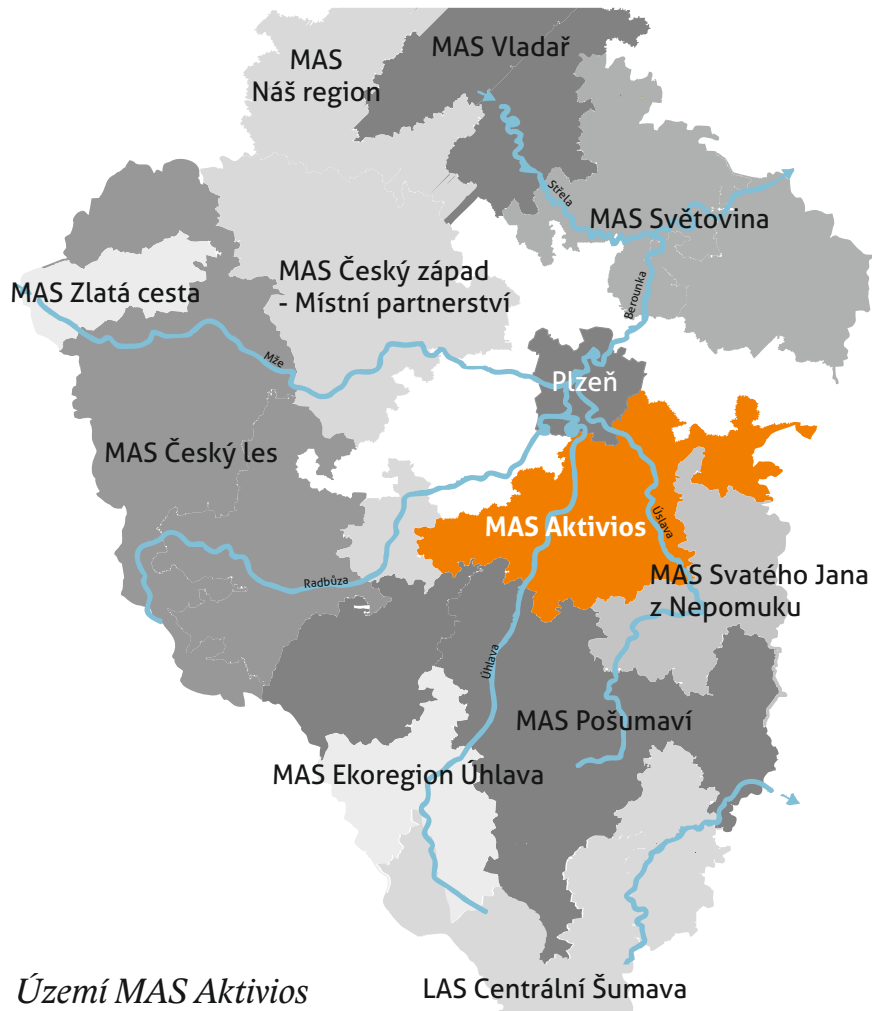
Stejně jako se občané jednotlivých obcí sdružují v občanských sdruženích nebo spolcích, aby dosáhli společného cíle (může jím být např. obnova památek, ochrana přírody, sportovní vyžití), sdružují se mezi sebou i jednotlivé obce do mikroregionů. Mikroregionem se rozumí svazek či sdružení několika obcí za účelem společně vytyčených cílů. Mohou jimi být rozvoj obcí jako takových, rozvoj turistického ruchu a jiné. Mikroregiony vytváří vždy samotné obce a nikdo je nenutí do žádného mikroregionu vstoupit. Na jižním Plzeňsku v současné době působí hned několik mikroregionů. Jsou mezi nimi i Mikroregion Přešticka, Mikroregion Úslava a Mikroregion Radyně.

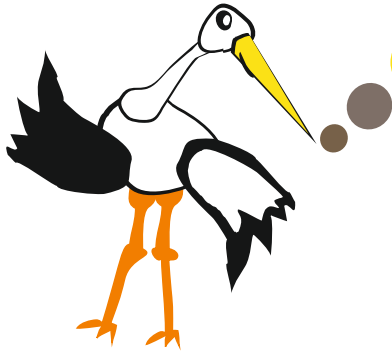
Je vstup do mikroregionu pro obce povinný? Jak se jmenují 3 mikroregiony působící na jižním Plzeňsku?

Místní akční skupiny

Zajímavou možností, jak lze rozvíjet venkovské oblasti, kterou je bezesporu i jižní Plzeňsko, jsou místní akční skupiny (zkráceně MAS). Místní akční skupina je společenství aktivních občanů, neziskových organizací (různé spolky a občanská sdružení), soukromých podnikatelů a obcí. Tito aktéři spolupracují na rozvoji venkovské oblasti, ve které žijí nebo působí. Místní akční skupiny v České republice získávají finanční podporu z programů Evropské unie i českého státního rozpočtu. V současnosti působí v České republice více jak 150 MAS a většina je jich sdružena v Národní síti MAS ČR.

Na jižním Plzeňsku působí MAS Aktivios. Vznikla v roce 2005 z iniciativy Mikroregionu Přeštice a Mikroregionu Úslava. Své sídlo má v Nezdicích. Aktivios je občanským sdružením, které vyvíjí činnost vedoucí především k rozvoji a propagaci území MAS, zlepšení kvality života venkovských oblastí, zlepšení vzhledu krajiny a zachování kulturního dědictví. K naplňování těchto cílů jsou potřeba finance. Ty se podařilo Aktiviosu pro léta 2008–2013 získat z Programu rozvoje venkova, kdy získal příslib v řádech několika desítek milionů korun. Ty jsou používány na financování jednotlivých projektů uskutečňovaných na území MAS Aktivios. Jeho činnost charakterizuje jeho hlavní motto, které zní: „Život na venkově nemusí být nudný, chudý ani nmoderní“. Co se týče území, zahrnuje oblast Staroplzenecka, Přešticka, Blovicka a Mirošovska.

Co znamená zkratka MAS?

Pracovní úkoly

Co víš o občanské společnosti v místě svého bydliště? Je v obci, ve které bydlíš, nějaký zájmový spolek nebo sdružení? Čím se zabývá, kdo jsou jeho členové a kolik jich je?

Patří do některého ze jmenovaných mikroregionů obec, ve které bydlíš – popř. ve které chodíš do školy? Pokud ne, je obec členem nějaké MAS (místní akční skupiny) a které? Které další obce jsou členy mikroregionu? Kdo další je členem této MAS?

Které společenské akce se konají během roku v obci a kdy? Sestav si malý kalendář společenských akcí školy, obce i okolních obcí. Na www.cestykrajinou.cz najdeš připravený formulář.

Obživa v současnosti

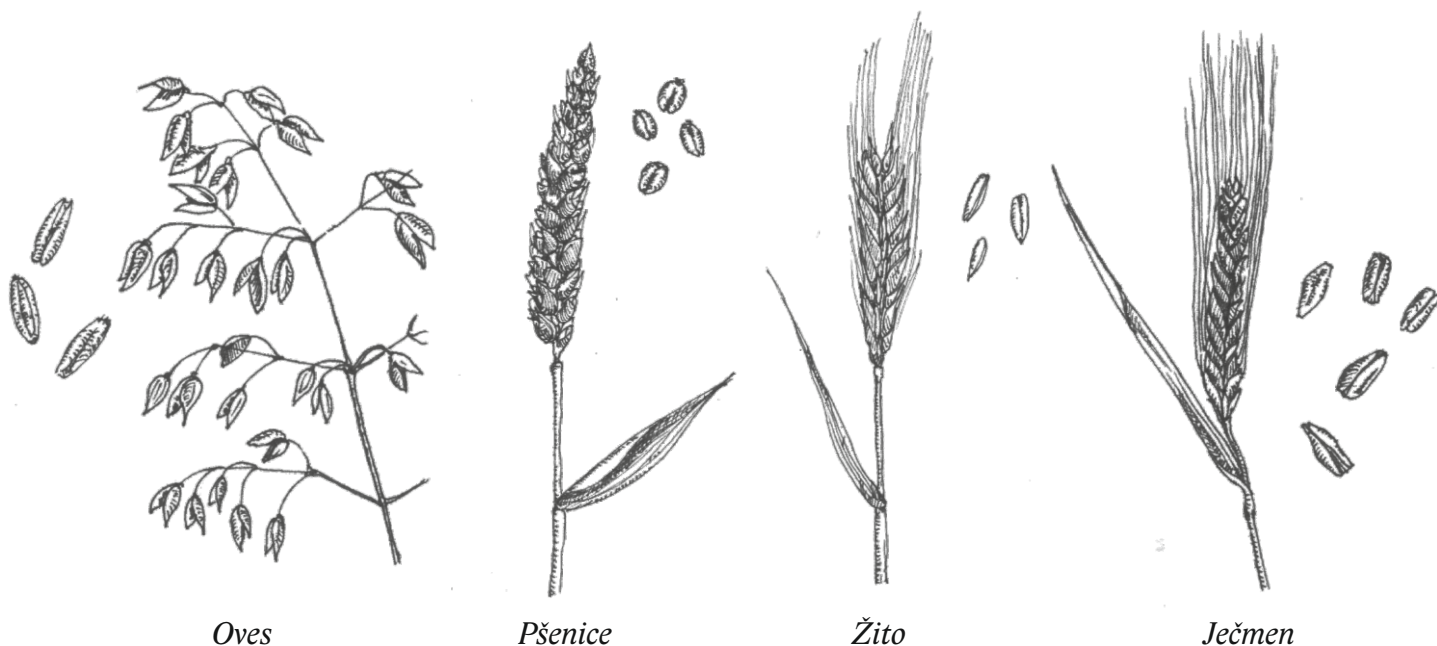
Pro sídelní strukturu Plzeňského kraje je charakteristickým centrem město Plzeň, ze kterého se paprskovitě rozbíhají osy historických tras vzniklých v přírodních koridorech, často určených říčními toky. Pro velkou část obyvatel Plzeňského kraje je jejich místem k životu právě město Plzeň a jeho bezprostřední okolí. Na tomto území žije třetina obyvatel celého kraje. Pro území mezi řekami směrem na jih od Plzně také platí, že místní obyvatelé do města často dojíždějí do školy a za prací. Jižní Plzeňsko můžeme díky jeho charakteru nazvat venkovskou oblastí. Obyvatelé venkovských oblastí se často potýkají s vyšší nezaměstnaností, jsou závislí na blízkosti většího města, tedy Plzně, a jeho dopravní dostupnosti. V průběhu posledních desetiletí došlo ke zrušení mnoha zemědělských a řemeslnických výrobních, a tak je v malých sídlech největším zaměstnavatelem často státní správa.

Starý třešňový sad v Prusináčích

Venkovské oblasti bývaly vždy nejvýznamnějším potravinovým zásobitelem nejbližšího velkého města. V posledních desetiletích se ovšem na celém světě výrazným způsobem mění pohyb zboží včetně zemědělských výrobků. Spotřebitelé mají k dispozici stále více plodin z různých koutů světa, a to bez ohledu na roční období. Mění se poptávka a důraz na cenu zboží mají vliv i na osevní plochy, tedy i na vzhled a funkci místa, ve kterém žijeme. Osevní plocha zemědělských plodin v Plzeňském kraji stále klesá na úkor trvale zatravněných či jiných ploch. V okrese Plzeň-jih představuje orná půda necelou polovinu celkové rozlohy okresu, což je více než republikový průměr. Plochy využívané pro pěstování zeleniny a semen ubývají nejvýrazněji. Na polích najdeme také stále méně druhů plodin. Na jižním Plzeňsku se nejvíce pěstuje pšenice, ječmen, řepka a kukuřice na zeleno (sklízí se nejpozději v době kvetení rostliny jako zelené krmivo pro dobytek) nebo siláž. To odpovídá nejpěstovanějším plodinám v České republice. Ještě po druhé světové válce se pěstovalo u nás na třetině osevní plochy žito. Lidé ovšem změnili své stravovací návyky, spotřebovávají méně chleba, kupují stále více bílé pečivo a žitná mouka je častěji

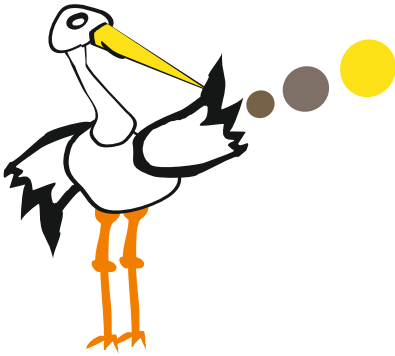
nahrazována moukou pšeničnou. Stále ubývá také pěstovaného ovsa. Ve stejném časovém rozmezí klesla takřka o polovinu i spotřeba brambor. Na území celé republiky dochází k nárůstu pěstování plodin s jiným než potravinářským využitím, například řepky do biopaliv. Na jižním Plzeňsku se nachází také ovocné sady, například v Nebílovech, kde se pěstují různé odrůdy jablek, švestky, v menším množství i hrušky a višně.

Většinu zemědělské produkce zajišťují na venkově zemědělská družstva, na území mezi tokem Úhlavy a Úslavy jsou to například Nezvěstice, Řeňče, Dolní Lukavice nebo Blovice. Mezi zemědělci každý rok přibývají ti, kteří se snaží hospodařit s ohledem na kvalitu životního prostředí. Na jižním Plzeňsku je tak stále více zemědělců, kteří vedle tradičního hospodaření obdělávají půdu a chovají zvířata podle zásad ekologického zemědělství. Příkladem mohou být rodinné farmy v Milínově, Roupově nebo Neurazech, které jsou zaměřeny především na produkci masa, nejvíce telecího a jehněčího.

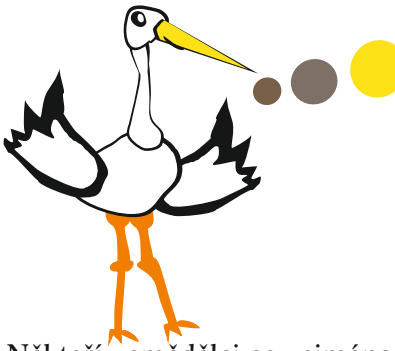
Sklizeň z domácí zahrady

Napiš druhy plodin, které se pěstují na jižním Plzeňsku nejvíce?

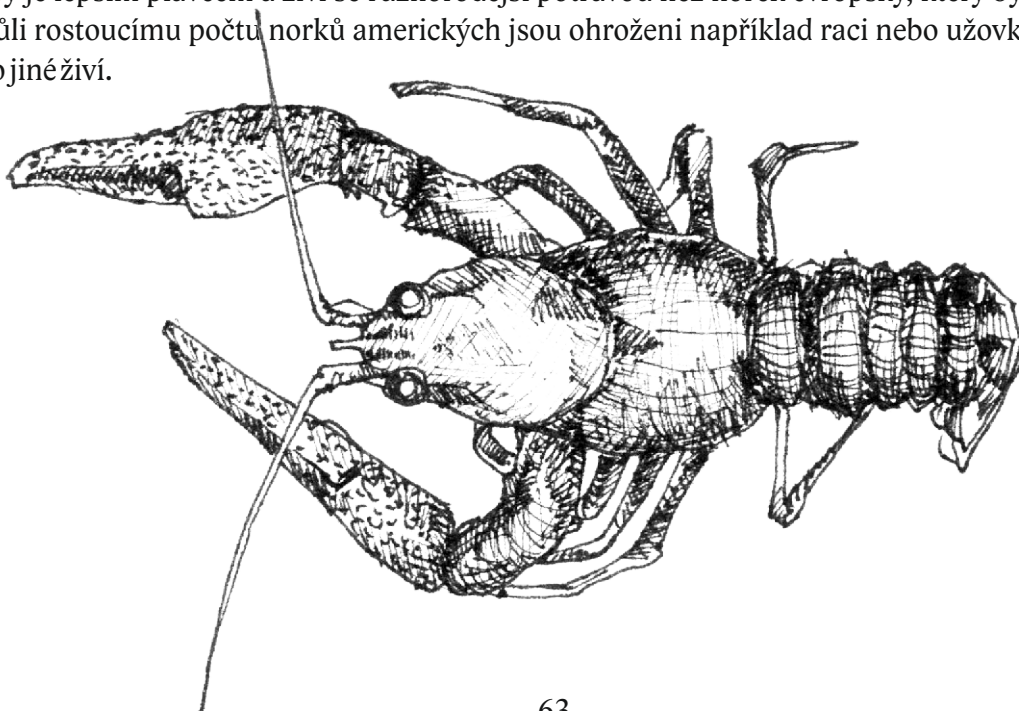
Ekologické zemědělství

Způsob hospodaření v souladu s přírodou se nazývá ekologické zemědělství. Statky, na kterých se takto hospodaří, jsou pak ekofarmy. Na ekofarmách se nepoužívají umělá hnojiva ani postřiky proti plevelům a škůdcům, zvířata jsou chována v podmínkách lépe odpovídajících jejich přirozenému způsobu života. Mláďata nejsou brzy oddělována od matek, zvířata se nepřivazují ve stájích, ale mají volný pohyb na pastvinách. Ekozemědělci často berou jako součást svého hospodaření i péči o krajinu a na svých pozemcích zakládají meze a nové polní cesty či vysazují stromy. To, co se na farmě vypěstuje, se tu často i zpracovává a může se přímo na farmě prodávat.

Jmenuj jako příklad některou ze zásad, které dodržují zemědělci, když hospodaří ekologicky.

Někteří zemědělci se zejména na konci devadesátých let zaměřili také na chov kožešinových zvířat. Na jižním Plzeňsku byly farmy v Chudenicích, Letinech nebo Švihově, chovaly se zde polární lišky. Za účelem zisku kožešin (především k šití kabátů a módních doplňků) se chovají také norci, činčily nebo fretky. Tato zvířata často žijí na farmách v nevyhovujících podmínkách, a jsou proto předmětem pozornosti ochránců zvířat. Z některých farem chovaná zvířata občas utíkají do volné přírody. Tímto způsobem se dostal do české přírody například norek americký, který je lepším plavcem a živí se různorodější potravou než norek evropský, který byl již dříve vyhuben člověkem. Kvůli rostoucímu počtu norků amerických jsou ohroženi například raci nebo užovky, kterými se tento živočich mimo jiné živí.

Rak

Nedílnou součástí obživy člověka je také hospodaření v lesích. Hospodářské lesy tvoří v celém Plzeňském kraji asi čtyři pětiny celé rozlohy lesů. V lesích se pěstuje především smrk, jenž v našich podmínkách ve srovnání s ostatními druhy stromů poměrně rychle roste. Většina smrků se kácí okolo osmdesátého roku růstu. Smrkové dřevo, které je v suchu velmi trvanlivé, se využívá například ve stavebnictví, k výrobě nábytku a je důležitou surovinou pro výrobu papíru.

Tak jako v celé České republice, tak i mezi Úhlavou a Úslavou ubývá orné půdy. Často se jedná bohužel o zábor kvalitní orné půdy na stavbu průmyslových zón, bydlení či stavby solárních elektráren. Průmyslová výroba se soustřeďuje do dvou větších sídel: Přeštic a Blovic. V Blovicích je poměrně nízká nezaměstnanost (jedna z nejnižších na Plzeňsku). Ve městě působí dlouhodobě šest velkých podniků: výroba elektromechanických součástí pro kolejová vozidla, jatka, výroba plastových čistíren, výroba olejové a mazací techniky, obchod s obilím a další. Blovicí radnice láká další podnikatele do nově připravené průmyslové zóny. V Přešticích mají provoz dvě velké zahraniční firmy, jedna vyrábí elektronické součástky a druhá díly pro automobilový průmysl. Silné postavení má v regionu také průmysl stavebních hmot. Kromě větších podniků jsou to právě takzvané střední podniky, zaměstnávající do 250 lidí, a živnostníci, kteří pomáhají na jižním Plzeňsku udržet nezaměstnanost poměrně nízkou. Jsou to například pila v Dolní Lukavici, výroba krmných směsí v Nezvěsticích a mnohé další.

Na území mezi řekami Úhlavou a Úslavou nalezneme místa se zachovalou přírodou a zároveň je zde celá řada kulturních památek. Obojí je dobrým předpokladem pro rozvoj cestovního ruchu. Je třeba ovšem dobře zvážit, kterým směrem se v oblasti podpory cestovního ruchu vydat – bude víc cestovního ruchu znamenat horší životní prostředí? V regionu jižního Plzeňska hospodaří také zemědělci, kteří používají postupy šetrné k životnímu prostředí. Hospodářství některých z nich přináší také možnost aktivního odpočinku. Nabízí se tedy podpora ekologicky šetrné turistiky, cykloturistiky nebo hipoturistiky. Jižním Plzeňskem prochází několik mezinárodních cyklistických tras, například Regensburg – Plzeň – Praha nebo Deggendorf – Dobruška.

Agroturistika

Agroturistika je způsob trávení volného času, který je čím dál oblíbenější v celé republice. Lidé tráví svou dovolenou přímo na farmách. Farma jim poskytne ubytování, informace o místních zajímavostech a tipy na výlety, ale třeba také jídla ze surovin, které se na farmě vypěstují. Často farma nabízí projíždky na koních (hipoturistika), jindy si zájemci mohou prohlédnout a pohladit zvířata, která se tu chovají, a někteří farmáři nechávají své hosty i pomáhat s pracemi na farmě. Pro návštěvníky je to zajímavý a aktivní způsob dovolené a pro majitele farmy obohacení činností i dobrý zdroj příjmů.

Pracovní úkoly

Zjisti, které plodiny se pěstují na polích v okolí obce, kde žiješ. Vytvoř jejich seznam a ke každé z nich napiš, k čemu se využívá.

Zjisti, které závody nebo firmy ve tvé obci působí a co produkují.

Do mapy v pracovním listu (1:50 000 nebo 1:100 000) vyznač místo, ve kterém žiješ. Oslov své příbuzné, kamarády (alespoň pět lidí), kteří zde také žijí, a v mapě spoj obec s místem, kam oslovený člověk jezdí do školy nebo za prací. Jednotlivé čáry odliš od sebe pomocí barev. Zamysli se nad výsledkem a komentuj ho.

Vyjmenuj výletní místa, která se nacházejí ve tvé obci a jejím okolí. Ke každému z nich vytvoř „reklamní slogan“.

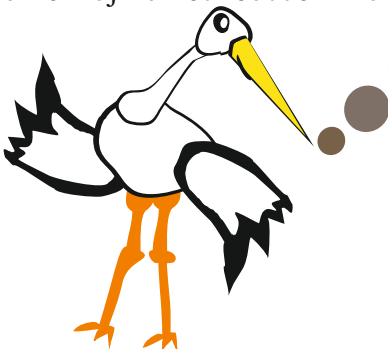
Dnešní tvář krajiny

Člověk již dávno není tvorem, který by byl bezprostředně závislý na projevech podnebí, na místních zdrojích potravy nebo který by byl vázaný na místo, kde se narodil. Díky prudkému rozvoji techniky se člověk dokáže snadno přemísťovat na velké vzdálenosti a vazba na vybrané místo získává úplně jiný význam. Pro většinu z nás je však nadále první představa místa k životu spojena s místem našeho nejčastějšího pobytu a jeho bezprostředním okolím, s krajinou našeho domova. Při představě krajiny vykreslí pravděpodobně fantazie většiny z nás malebný obraz zvlněných luk a polí s plochami lesa. Na obraze nebude chybět lidské obydlí, kostel nebo věž hradu tyčícího se na skalním výběžku nad řekou. Dávná krajina neprostupného lesa by se nám mohla zdát poněkud jednotvárnou oproti té dnešní mozaikovitě. Dnešní tvář krajiny vznikla na podkladě dlouhého kulturně historického vývoje, nejvýraznější stopu nese z doby baroka, kdy do krajiny natrvalo vstoupil člověk.

Západ slunce nad krajinou z prusinského kopce

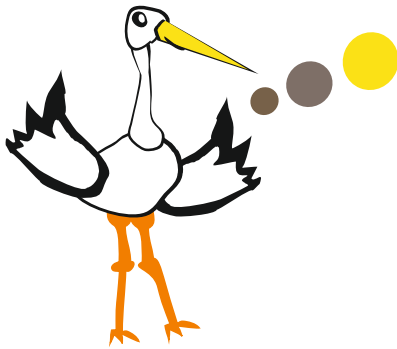
Krajina, kterou známe, je především otiskem činnosti člověka. Ten přeměnil na většině území naší republiky přírodní tvář krajiny v krajinu kulturní. V krajině najdeme místa silně ovlivněná člověkem, příkladem jsou město Blovice a jeho okrajové průmyslové zóny, lomy u Štěnovického Borku nebo Starý Plzenec s novou výstavbou domů a areálem bývalých železáren. Naopak zachovalá niva řeky Úhlavy nebo pralesovitý porost buků na Chýlavě nám umožňují nahlédnout do minulosti krajiny, kdy nebyla přeměněna lidskou činností.

Uved' příklad místa, kde se můžeme setkat s původní krajinou.

Krajina a přírodní zdroje v ní pro člověka od pradávna představují zdroj obživy. Základní stavební kameny potřebné pro vypěstování zemědělských plodin, jako jsou půda, voda a sluneční záření, se po dlouhá století nezměnily. Změnily se ovšem prostředky, kterými člověk v krajině hospodář. Způsoby obdělávání odpovídají velkoplošnému hospodaření. Než sedlák postupně se svými pomocníky kosou posekal louku, aby usušil seno, živočichové našli nové úkryty, některým z druhů rostlin uzrála semena potřebná k dalšímu rozmnožování. Co se dřív odehrálo v několika dnech až týdnech, se dnes odehraje v několika hodinách. Velké zemědělské stroje posečou louku tak rychle, že většina živočichů jejich obrovským kolům neunikne. Z volné krajiny díky změnám v hospodaření zmizely nebo postupně mizejí některé živočišné a rostlinné druhy, mnohé z nich změnil svůj způsob života.

Ve srovnání s jinými místy České republiky je možné životní prostředí v Plzeňském kraji hodnotit příznivě. Největší rozdíly můžeme vidět mezi lidnatými územími s průmyslovými areály a méně lidnatými oblastmi s přírodě blízkou krajinou. Ovzduší nejvíce znečišťuje výroba elektrické energie, doprava a malé zdroje (například domácí topeniště). Kraj je na čtvrtém místě v republice, co se týká rozlohy lesních ploch. Ty, spolu s travnatými plochami, mírně stoupají na úkor orné půdy. Tento vývoj je často podpořen vlastníky půdy, kteří nemohou nebo nechťejí pečovat o ornou půdu. Ve skladbě lesů převažuje smrk – představuje zhruba polovinu rozlohy, borovice asi čtvrtinu a zbytek stromů (zde přichází na řadu listnaté stromy) se pohybuje v počtu několik stromů ze sta.

Které druhy stromů převážně rostou v současných lesích?

Lidé se sdružují ve společných sídlech, jejichž podoba se neustále mění. Současný vývoj struktury sídel v naší krajině je silně ovlivněn touhou vlastnit dům, nejlépe s velkou zahradou, který ovšem leží v těsné blízkosti většího města, jež má, na rozdíl od venkovských sídel, lepší nabídku služeb. Častým motivem stěhování z měst je rovněž předpoklad lepšího stavu životního prostředí ve venkovských oblastech. A tak je současná krajina poznamenána přesuny lidí z městských center do zázemí měst. Zcela se tím mění funkce sídel a krajiny, ve které se tato sídla nacházejí. Lidé žijí v menších vesnicích, do práce, do školy a za službami ovšem dojíždějí denně do velkého města. V místě svého bydliště tráví jen velmi málo času a nepřispívají k jeho kultivaci, nepodporují jeho další vývoj. Také veškeré zázemí pro osobní přepravu automobily - silnice, parkoviště, čerpací stanice, zabírají významnou část plochy a jsou charakteristickým prvkem krajiny dnešních dnů.

V souvislosti se stěhováním lidí do okrajových částí měst a na vesnici a s tím spojenou změnou zastavěných ploch hovoříme o sídelní kaši.

Sídelní kaše

Jedná se o neřízené šíření zástavby do krajiny. Tímto způsobem vzniká celá řada skladišť a výrobních areálů na okrajích měst a podél významných silničních tahů, nezřídka na kvalitní orné půdě. K podobné situaci často dochází i u bytové výstavby, především u rodinných domů na okrajích stávajících sídel. Tyto domy se obvykle staví velmi rychle, bez existence kvalitních inženýrských sítí, bez jakékoli vnitřní struktury. Takovým místům schází přirozené centrum, cestní a silniční síť, napojení na hromadnou dopravu či veřejné osvětlení, dostatek prostoru okolo domů a soukromí. Tento způsob bydlení postrádá v mnoha případech původní záměr nových obyvatel žít v kvalitnějším životním prostředí.

V současnosti dochází v kulturní krajině k významným změnám. Je zřejmé, že se jedná o změny rychlé a zásadní. Krajina se pro mnohé z nás stává jen jakousi kulisou všedního dne. Ještě před několika lety mělo téma ochrany kulturní krajiny srozumitelné cíle. Pro většinu lidí tato ochrana představovala zachování stávajících mezí, remízů,

samostatně stojících stromů a starých alejí, popřípadě šetrný způsob péče o louky a pastviny. V současnosti pomalu směřujeme k rozbití krajinné mozaiky a lidé o krajinu nepečují. Odborníci očekávají, že se venkov vylidní a v roce 2030 budou žít ve městech a jejich zázemí až tři čtvrtiny všech obyvatel Evropy, což označují jako vznik venkovské pustiny.

Pušík u budovy základní školy v Dolní Lukavici

V krajině probíhá odpradávná vzájemné vyvažování dvou sil, té, která vychází z přírody, a té, která vychází od člověka. Příkladem pro takový děj mohou být právě louky, které vznikly sečením, to znamená zásahem člověka. V okamžiku, kdy člověk s pravidelnou sklizní trávy přestane, začne postupně louka zarůstat křovinami a stromy a směřuje ke své předchozí podobě. Tvář krajiny je podmíněna činnostmi, které v ní vykonáváme. Tyto činnosti a citlivost k dění v našem okolí jsou určeny naším vztahem k němu a ochotou jej nejen vnímat, ale i rozvíjet. Očekávejme, že příroda našemu konání nastaví zrcadlo.

Pracovní úkoly:

Vyfoť svůj oblíbený výhled z okna domova nebo školy, na kterém je vidět alespoň část krajiny. Na základě fotografie vypiš objekty, které zachycené krajině dominují. Pokus se vypsane objekty oznámkovat (od 1 jako nejpohlednější až po 5 jako nehezke) podle toho, jak se ti líbí.

Namaluj krajinu, ve které by se ti líbilo žít. Okomentuj několika větami svůj obrázek a uved' důvody, proč se ti taková krajina líbí. Zkus ji porovnat s nějakou fotografií z místa, ve kterém žiješ. Také se zamysli nad tím, zda oba obrázky obsahují vše, co ke svému životu potřebuješ. Zapiš si výsledky svého pozorování.

Land art – umělecký směr, který vznikl v 60. letech 20. století v USA, se inspihuje přírodou a krajinou a vytváří umělecká díla zejména pomocí přírodnin a v přírodním prostředí. Inspiruj se například ukázkami na internetu. Pokus se vytvořit podobné dílo se vztahem k místu, ve kterém žiješ. Výsledek vyfotografuj. Fotografie pak můžeš použít například jako přání.

Autoři textů: Jan Hibler, Lenka Prunerová

Autoři fotografií: Vlasta Benediktová, Stanislav Filip, Pavel Hajžman, Eva Chvojková,
Tomáš Pruner, Lenka Prunerová, Ondřej Volf

Ilustrace: Ondřej Pavelek

Jazyková korektura: Milena Deglová

Redakce a grafická úprava: INSPIRAL.CZ

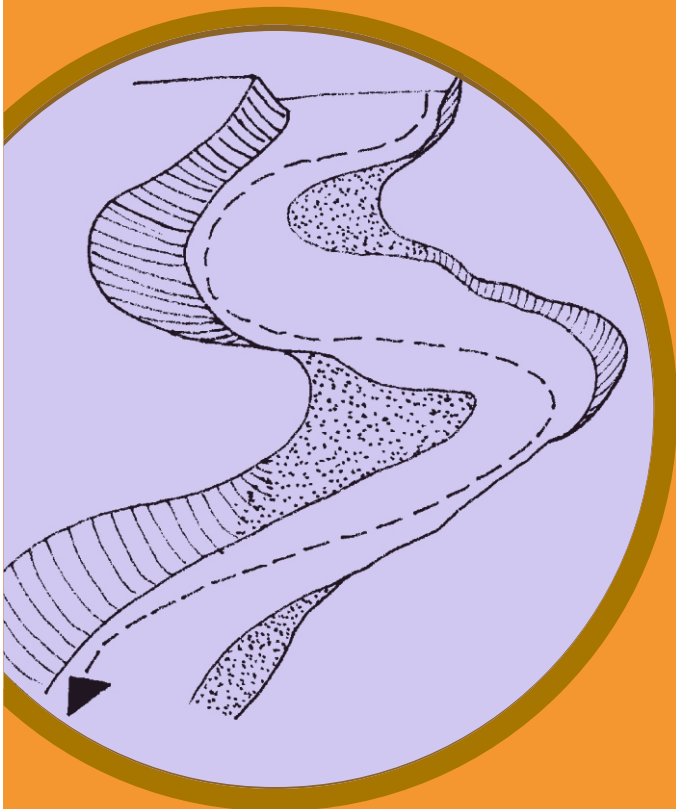
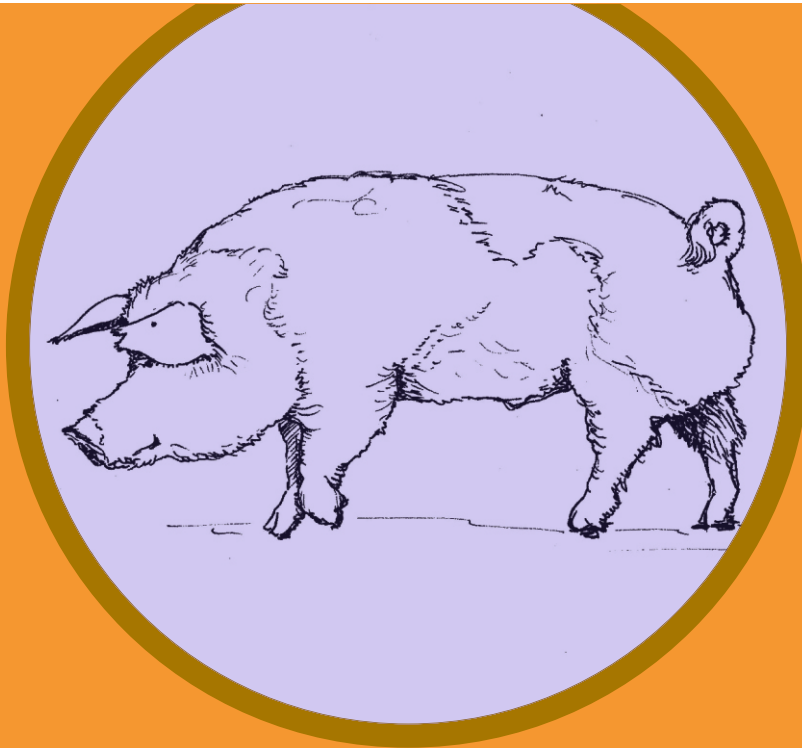
Vydalo: CpKP západní Čechy

Místo a rok vydání: Plzeň, 2012 (1. vydání)

Náklad: 1 000 kusů

ISBN: 978-80-86902-99-9

Tato publikace byla vydána v rámci projektu „Škola - srdce regionu“.

EVROPSKÁ UNIE
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ
INVESTICE DO VAŠÍ BUDOUCNOSTI

Projekt je financován z prostředků Evropské unie, z programu Cíl 3 –